

Ustvarjalne skupnosti

Ustvarjalne skupnosti

Oktober 2010

Ustvarjalne skupnosti

Izdal in založil: Inštitut za politike prostora
Tržaška 2, SI-1000 Ljubljana,
www.ipop.si

Uredniki: Marko Peterlin, Aidan Cerar, Andrej Škufca

Lektoriranje: Sabina Črnica

Oblikovanje: Novi Kolektivizem
Tisk: Trajanus d.o.o.

Ljubljana, oktober 2010

Copyright © IPoP 2010

Publikacija je nastala na podlagi študije, ki je bila izdelana na pobudo Akademije za vizualne umetnosti A.V.A. v okviru projekta »Mreža za prostor«. Izvajalci študije se zahvaljujejo sodelujočim na okrogli mizi, ki je potekala v juniju 2010 v okviru priprave študije, ter vsem sodelujočim na predhodnih dogodkih na temo ustvarjalnih skupnosti.

Projekt "Mreža za prostor" delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov, razvojne prioritete Institucionalna in administrativna usposobljenost, prednostne usmeritve Spodbujanje razvoja nevladnih organizacij, civilnega in socialnega dialoga.

Publikacija "Ustvarjalne skupnosti" je del širšega projekta pod istim naslovom, v katerem partnersko sodelujejo Akademija za vizualne umetnosti A.V.A., Inštitut za politike prostora in skupina Maja Farol.

Kazalo

- 04 Delavnica "Ustvarjalne skupnosti"
- 05 Zakaj ustvarjalne skupnosti?
- 07 Sandra Hlebš: Ustvarjalno mesto: teorija ali realnost?
- 11 Bojan Radej: Ekonomske možnosti ustvarjalnih skupnosti
v prihajajoči dobi obilja
- 18 Aidan Cerar: Ustvarjalne industrije – ustvarjalno razslojevanje?
- 21 Gregor Turnšek: Prostorska umestitev ustvarjalnih skupnosti v Ljubljani
- 24 O posameznih projektih
- 41 Priloge

Delavnico o ustvarjalnih skupnostih je organiziral Inštitut za politike prostora v partnerstvu z Akademijo za vizualne umetnosti A.V.A. in v sodelovanju s skupino Maja Farol. Namen delavnice je bila diskusija o konceptu ustvarjalnih skupnosti in predstavitev dosedanjega dela. Na okrogli mizi so partnerji želeli zbrati različne strokovne poglede na koncept, projekt in možnosti za uresničevanje ustvarjalnih skupnosti v Ljubljani in Sloveniji.

Pričujoča publikacija je nadgradnja diskusije z delavnice, ki je bila organizirana v obliki okrogle mize. V njej je vsebinski uvod, pripravljen pred delavnico, prispevki, ki so jih napisali nekateri od udeležencev okrogle mize ter predstavitev arhitekturnih zasnov ustvarjalnih skupnosti, ki so jih pripravili študenti Fakultete za arhitekturo pod mentorstvom profesorja Tadeja Glažarja.

Uvod

V večini evropskih družb mladi svobodni ustvarjalci po koncu šolanja vstopajo v okolje, v katerem so izpostavljeni socialni ogroženosti - priložnostno delo, omejene socialne pravice, brez dolgoročne socialne zaščite za primer bolezni, neurejen urnik... V takih okoliščinah je težko dolgoročno načrtovati prihodnost, družino ali večje naložbe, kot je npr. nakup stanovanja. S tem pa je omejen tudi ustvarjalni potencial te družbene skupine in njihov prispevek k družbenemu in gospodarskemu življenju, tako na lokalni, kot na državni in globalni ravni.

Osnovna socialna varnost svobodnih ustvarjalcev je pogoj za možnost neodvisnega delovanja. Mlad ustvarjalec, ki ni (neprestano) socialno ogrožen, se lahko prostovoljno odloča za strokovno pot v smeri vključevanja v obstoječe družbene in ekonomske strukture, ali pa se odloči za razvoj v smeri novih in inovativnih odnosov, skupin in delovanja.

Opisane težave, ki se nanašajo na mlade svobodne ustvarjalce, so še dodatno poudarjene v šibkejših ekonomskih sistemih z bolj omejenimi javnimi sredstvi, kakršen je tudi slovenski. V teh državah je raven socialne varnosti nižja od razvitejših evropskih držav, hkrati pa je precej manj javnih programov, usmerjenih v pomoč omenjeni ciljni skupini, na primer cenovno ugodni dolgoročni najem bivalnih ateljejev. To lahko spodbuja ustvarjalne posameznike k selitvi v razvitejše države (»brain drain«), kjer si je lažje ustvariti osnovne pogoje za samostojno profesionalno pot, kar še dodatno prizadene razvoj tega sektorja v manj razvitih državah.

Pomen svobodnih ustvarjalcev za gospodarstvo in družbo

Družbena skupina svobodnih ustvarjalcev je pomembna, saj visok delež te populacije pozitivno vpliva na razvoj kulture in družbe, vse več urbano-ekonomskih teorij pa poudarja tudi širšo ekonomsko pomembnost poklicev, povezanih z inovativnostjo in kulturo (Florida, Nichols Clark itd.). To naj bi bil namreč hitro rastoči sektor, ob predpostavki, da zadržuje, ustvarja in privablja inovativno in izobraženo delovno silo.

Če posplošimo in nekoliko poenostavimo lahko rečemo, da se postindustrijska in še posebej ustvarjalna podjetja najbolje razvijajo v okoljih, kjer je dovolj izobražene in ustvarjalne delovne sile, podobno kot se je težka industrija najbolje razvijala v okoljih, bogatih s surovinami in nekvalificirano delovno silo. Izobraženo in ustvarjalno delovno silo je mogoče privabljati ali ustvarjati, čeprav slednje precej bolj posredno kot, recimo, industrijskega delavca. Ustvarjalno delovno silo privabljamo predvsem s prijetnim in privlačnim okoljem, ki nudi visoko kvaliteto življenja, medtem ko jo ustvarjamo predvsem z dobrimi izobraževalnimi možnostmi, posredno pa z okoljem, ki ne le omogoča in tolerira, pač pa tudi spodbuja inovativnost in ustvarjalnost. Skupnosti svobodnih ustvarjalcev imajo zato lahko velik potencial v smislu privabljanja in zadrževanja ustvarjalnih delavcev, kakor tudi pri spodbujanju njihove ustvarjalnosti, pozitivni učinki pa se lahko prelivajo tudi na ostala, bolj klasično ekonomska področja, recimo gospodarsko rast na ravni mesta.

Prostori za bivanje in delo

Bistven dejavnik socialne varnosti je prostor za bivanje, ključen pogoj za možnost delovanja pa je lasten delovni prostor. Z olajšanjem možnosti, da mladi svobodni ustvarjalci pridejo do lastnih prostorov za bivanje in delo, bi se zelo zmanjšali ekonomski pritiski nanje, z ohranjanjem ekonomske neodvisnosti pa bi se bistveno povečal kreativni potencial te zelo pomembne družbene skupine, ki ima za družbo tudi pomemben ekonomski potencial.

Povezava bivalnih in delovnih prostorov je v ustvarjalnih poklicih pogosto pomembna prednost (prepletanje aktivnosti, včasih je meja med funkcijama celo zabrisana), zato je smiselna in običajna povezava obeh sklopov v skupne prostore za bivanje in delo.

Povezanost v skupnosti

Prav tako prinaša pomembne prednosti za kakovost življenja bivanje in delovanje v skupnosti ter povezovanje različnih svobodnih ustvarjalcev v prostorsko povezane stanovanjske in delovne enote («ustvarjalne skupnosti») – delitev in povezovanje skupnega prostora, interakcija, medgeneracijska komunikacija, povezovanje med različnimi področji ustvarjanja, skupno nastopanje v lokalni skupnosti. Čeprav nikakor ni nujno, da so enote prostorsko sklenjene in homogene, kot je npr. Metelkova, pa možnost uporabe skupnih prostorov in storitev ter različne skupne aktivnosti omogoča le prostorska bližina.

Prostorska zgoščenost in pogosto naključno srečevanje omogoči razvoj gostih socialnih omrežij, ki lahko spodbudijo raznolikost in medsebojno tekmovanje. Na ta način se oblikuje raznolika skupnost, v kateri napetosti in nujnost iskanja njihovih razrešitev omogočijo razvoj notranjega diskurza in pomnožitve ustvarjalnih potencialov posameznikov. Takšne skupnosti so v svetu znane kot tiste,

ki pomikajo meje znanosti oz. tehnologije in umetnosti. Koncentracija inženirjev in drugih visoko-tehnoloških poklicev je ob pomoči poceni nepremičnin in ob medsebojnem tekmovanju množstva neodvisnih ekonomskih akterjev iz Silicijeve doline v Kaliforniji ustvarila okolje inovacij na področju visoke tehnologije. Podobni pogoji so v 60. in 70. letih 20. stoletja naredili SoHo v New Yorku za svetovno središče sodobne umetnosti, kjer pa se je dostopnim nepremičninam in koncentraciji umetnikov pridružila tudi dobro organizirana lokalna skupnost, ki je prispevala k dejanski socialni varnosti umetnikov.

Dosedanje aktivnosti

Delovna skupina je delo na projektu začela spomladi 2009 in organizirala več manjših dogodkov, v katere so bili vključeni različni akterji, povezani z ustvarjalnimi skupnostmi. Vključeni so bili umetniki, civilno družbene organizacije, visoki predstavniki mestnih uprav iz Ljubljane in Maribora, profesorji in študentje z različnih področij, od arhitekture prek ekonomije do filozofije. Vzpostavljen je bil tudi kontakt s predstavniki British Councila, ki izvaja projekt Creative Cities. S prijavo na projekt predpristopne pomoči je bilo nedavno zasnovano tudi regionalno partnerstvo s partnerji iz Hrvaške, Bosne in Hercegovine in Črne Gore, usmerjeno v razumevanje, promoviranje, razvoj in izvedbo ustvarjalnih skupnosti. Predvidena so letna srečanja, z namenom izmenjave izkušenj in prijave na mednarodne razpise.

Cilji projekta

V trenutni fazi želimo v okviru projekta predvsem razumeti pogoje za oblikovanje ustvarjalnih skupnosti in pogoje za njihovo vzdrževanje v daljšem obdobju. V naslednjih fazah bi želeli spodbuditi tudi konkretne izvedbe takšnih ustvarjalnih skupnosti.

“Verjamem, da je življenje v mestih srce naše družbe, saj so mesta prostor, kjer se srečujejo ljudje, tako prijatelji kot tudi popolni tujci. Ljudje ustvarjajo mesta in mesta ustvarjajo meščane.” (Richard Rogers)

Zakaj je ustvarjalnost tako pomembna za mesta? Od kod prihaja in kako je organizirana? Mesta veljajo za zibel inovacij in ustvarjalnosti, saj se v njih na relativno majhnih razdaljah spajajo znanje, kultura in podjetnost. Današnja mesta se spopadajo z vprašanjem, kako zadovoljiti potrebe meščanov. Življenjski slog in pričakovanja se spreminjajo, socialna vključenost in trajnost soobstajata skupaj z ekonomskimi motivi. Predpostavimo, da je cilj uspešnih mest ustvariti zase prihodnost, ki dviga aspiracije in pričakovanja, kjer so talenti prebivalcev vpeti tako, da prispevajo k reševanju problemov, kjer so dobre ideje uresničene v praksi in prispevajo k ustvarjanju bogastva. Naloga mest je, da obravnavajo svoje probleme in priložnosti v novi luči in ustvarijo zanje vizijo, ki navdihuje meščane in spodbuja njihove lastne želje.

Leta 1800 je v mestih živel le 3% svetovne populacije, čeprav mesta obstajajo že od l. 6.000 pr. n. št. Do l. 1900 je ta odstotek narasel na 14%, na prelomu tisočletja pa že na polovico svetovnega prebivalstva. Do l. 2050 se bo delež povzpел na 75%. Mesta so naša prihodnost. Dandanes se drastično spreminjajo. Tako se dramatično menjajo tudi vse paradigme, posebej tam, kjer stari načini reševanja problemov preprosto ne delujejo več. Urbani izzivi so medsebojno povezani in delne rešitve so redkokdaj uspešne. To postavlja pred urbani management poseben izziv. Mestne oblasti in ostali deležniki si prizadevajo razviti spodbude, ki bi pripomogle sooblikovati mesto – kot celoto in ne le

skupek delov – v bivanjsko in za razvoj dejavnosti privlačno okolje. Poleg pospeševanja fizične prenove mestnega tkiva igra pomembno vlogo zagotovitev razvoja dejavnosti, ki bistveno prispevajo k regeneraciji okolja in generiranju pozitivnih ekonomskih učinkov.

To nas podaja na pot raziskave vloge t.i. kreativnih industrij in skupnosti pri prenovi urbanega okolja, torej praktične strani življenja v družbi, ki temelji na znanju in storitvah. Kreativne industrije so dejavnosti, ki izhajajo iz posameznikove ustvarjalnosti, veščin in talenta in nosijo v sebi potencialno bogastvo skozi nastanek in izkoriščanje intelektualne lastnine (DCMS, 2001), kot npr. arhitektura, oblikovanje, moda, založništvo, glasba, oglaševanje, umetnost, kultura, internet in multimediji. Kultura in kreativne industrije so ena od določujočih vrednosti današnje družbe. Zagovarjajo medsebojno povezovanje in zблиževanje ter manifestirajo družbo v njeni raznolikosti. So že leta hitro rastoči sektor, ki se je tudi v obdobju globalne finančne krize pokazal kot robusten in prilagodljiv v trenutkih velikih nihanj v finančnih sistemih. Ne smemo in ne moremo jih imeti za edini odgovor na vse ekonomske probleme, ki tarejo večje ali manjše države po svetu, vendar – medtem, ko tradicionalne panoge še vedno iščejo poti, kako naj se prilagode novi ekonomiji, so kreativne industrije vedno slonele na gibljivem načinu dela, butični proizvodnji in tržnih nišah. Instinktivno so vzpostavile dodano vrednost svojim izdelkom in storitvam ne le s kvaliteto, temveč tudi v simbolnemu kapitalu, investiranem vanje z oblikovanjem in trženjem, ter so tako vzpostavile svoj status prvih post-industrijskih industrij.

Definicijski okvir kreativnih industrij in ustvarjalnih skupnosti še vedno išče ravnovesje med estetskimi (eliti-stičnimi) nasproti poslovnim (demokratskim) modelom. Vprašanje, kdo je lahko ustvarjalen, poraja tudi vprašanje moči. Kdo lahko odloča, kako ustvarjati prihodnost mesta: mestne oblasti ali zasebni investitorji? Pomudimo se za trenutek pri vprašanju, ali današnje okoliščine sploh dopuščajo popolno neodvisnost ustvarjalnega posameznika ali skupnosti. Lahko trdimo da ne, saj je odvisen bodisi od podpore državnih oziroma mestnih oblasti ali – pri nas redkeje – podjetij, ki zasledujejo svoj ekonomski interes. V kolikor se višji interes podpornika, ki mu nenazadnje v tem kontekstu služi tudi ustvarjalec, ne uresniči, slej ko prej pride do trenutka, ko je podpora umaknjena. Edino avtonomijo si lahko pribori z dokazovanjem na trgu. Ustvarjalec – podjetnik? Podjetni ustvarjalec?

Vsako razvito gospodarstvo si želi podjetniške kulture, saj smatra podjetništvo za gonilno silo bodočega bogastva in konkurenčnosti. Obenem pa ima globlji pomen, saj igra pomembno vlogo pri pobudah za odprto pluralistično kulturo in zagon za družbeno in državljansko prenavo. Toda kljub rasti na znanju temelječe ekonomije in očitnem premiku kvalitet, potrebnih za uspeh, miti o podjetništvu – še posebej v kontekstu kreativnih industrij – še vedno obstajajo. Tradicionalna podoba podjetnika upodablja bodisi kot mučičkega se, komajda prebijajočega malega poslovneža, ali pa karizmatičnega osamljenega junaka, ki se pogumno sooča s tveganji in uspe pridobiti podporo številnih, da podprejo njegovo podjetniško presojo, kova Steva Jobsa ali Richarda Bransona. Raziskave kažejo, da je ta stereotip zavajajoč. Medtem, ko so podjetniki vsekakor lahko osamljeni uporniki, je podjetništvo samo precej bolj strukturirana dejavnost, ki praviloma vključuje skupine oz. mreže ljudi in organizacij. Zavzema nove oblike delovanja, ki prehajajo od individualnega k sodelujočemu. Je proces, v katerem sodelujejo skupine ljudi in zajema sodelovanje med organizacijami in sektorji, ki med drugim vključujejo tudi izobraževanje, javni in finančni sektor. Trajnostna kultura na znanju teme-

lječega podjetništva temelji na mrežah in klastrih, za katere lahko mesto ali država poskrbita, da se razvijajo v ugodnem okolju. Prav ta oblika povezovanja se kaže kot smiselna tudi v kontekstu svobodnih ustvarjalcev. Javne politike naj bi tako zadevale ne le ustvarjanje spodbud za posameznike, temveč tudi promocijo ugodnega okolja za uspešno ustvarjanje kot skupinsko dejavnost.

Smiselno je tudi vprašanje, ali v prejšnje stoletje segajoči modeli organiziranosti lahko še vedno veljajo za edino veljaven način medsebojnega povezovanja. Odgovor je vsekakor ne: tako kot je npr. internet temeljno spremenil način komuniciranja in participacije, se tudi sedanja generacija, še posebej neodvisni sektor v kulturi, odlikuje po prilagodljivih, ustvarjalnih in inovativnih pristopih k temu vprašanju. Ta generacija se odlikuje po ustvarjalnosti, znanjih, bistroumnosti in domišljiji. Tudi pri nas lahko govorimo o stotinah ustvarjalnih mladih, ki delajo v domačih sobah, garažah ali zapuščenih objektih, saj jim razmere ne dopuščajo drugače. Prav ta segment pa bi nedvomno mnogo bolje lahko izkoristil svoj potencial, če bi bile ustrezne politike in spodbude usmerjene v zagotavljanje ugodnih razmer za njihovo delovanje. Ena možnih priložnosti je pospeševanje razvoja vzpostavljanja ustvarjalnih skupnosti v mestih.

Večina ustvarjalnih idej se namreč ne pojavi kot plod navdiha posameznika, temveč so produkt oziroma kombinacija več idej, zato nove ideje pogosto izhajajo iz intenzivnih in poglobljenih interakcij med ljudmi. To govori v prid nastajanju številnih ustvarjalnih skupnosti, kulturnih četrti ipd., ki so v zadnjih desetletjih zrastle v mestih. Že Richard Florida je s kontroverzno predpostavko ustvarjalnega razreda (creative class) – ki ga tipično predstavljajo umetniki, oblikovalci, medijci in ki naj bi signaliziral drugim posameznikom ter podjetjem z visokim dohodkom, da je klima v mestu živahna, odprta in tolerantna, torej se bodo tudi oni preselili tja – vzpostavil paradigmo, da bo prišlo do navzgor rastoče spirale ekonomske rasti in bogastva. Recept je dokaj preprost: investicije v kulturne inštituci-

je, prenova mestnega jedra, bohemske kulturne četrti in uspeh je zagotovljen. Številna mesta, ki so zasledovala to strategijo, pa se še vedno soočajo z enormnimi izzivi, še posebej kako povezati mestno jedro s predmestjem in kako vzpostaviti stik med prebivalci izven t.i. ustvarjalnega razreda in zaposlitvami, ki jih le-ta pomaga ustvarjati. Tudi če je kultura bistvena za mestno ustvarjalnost, predstavlja le delen odgovor.

Koncept ustvarjalnih skupnosti zahteva pameten pristop h kreativnosti v nekreativnem okolju. Govorimo torej o določenem urbanem območju, namenjenem gruči ustvarjalnih aktivnosti in mrež, umeščenih v ta prostor, ki obenem daje kontekst za ohranitev in promocijo kulturne produkcije in konzumacije oz. porabe le-te. Interakcija in prostorska bližina omogočata plemenitenje idej in nastajanje novih, posebej ob predpostavki, da se v določenem prostoru srečujejo ustvarjalci z različnih področij. Kot že rečeno, znotraj pravil igre ustvarjalne skupnosti ne veljajo vedno ustaljeni načini poslovanja. Kreativnim industrijam in skupnostim je inherentno spoštovanje 'mehkega' pristopa, ki ga tradicionalna ekonomija šele odkriva. Inovativnost je tu vsajena v družbene mreže, temelječe na medsebojnem zaupanju in vzajemnosti. Prevedeno v vsakodnevno situacijo: če banka, na primer, ne odobri posojila za izdelavo prototipa, lahko barter, se pravi menjava dobrine za dobrino med ostalimi ustvarjalci, vseeno omogoči uresničitev tega cilja, brez izmenjave denarnih sredstev ali podpisovanja pogodb. Skorajda instinktivno prepoznavanje vrednosti mrež omogoča realizacijo projektov, ki jih posameznik sam ne bi zmozel izpeljati. Permeabilnost med nevidnimi membranami, ki sicer razmejujejo posamezna področja delovanja, skupaj z zmožnostjo zapiranja vrzeli med družbenim in ekonomskim, v ustvarjalni skupnosti omogoča vzajemno koristno zvezo, pri kateri je celota večja kot vsota delov. Izkušnje obstoječih skupnosti govore v prid natančno definirani notranji organiziranosti, ki omogoča prehod in fluidnost storitev tako navzven, na relaciji skupnost – okolje, kot tudi med ustvarjalci znotraj skupnosti. Ta predpostavlja:

- distribucijo orodij, znanj in virov,
- skupno ustvarjanje (uporabniki kot investitorji, udeleženci in zaposleni),
- medsebojno sodelovanje in souporabo prostorov,
- produkcijo na skupnem prostoru (souporaba platform, infrastrukture),
- odprto vodstvo (jasne vrednote, preprosta pravila samoorganizacije),
- inovativnost, ki izhaja iz orkestracije mnogih igralcev.

Ne moremo tudi mimo pomembnosti primarnih virov pri zbiranju podatkov, ki nudijo zanesljivo in merljivo osnovo za razvoj kreativnih industrij in ustvarjalnih skupnosti, saj le tako lahko zagotovimo analizo potencialov razvoja mestnih četrti, kjer so umeščene. Te analize so na začetni stopnji praviloma usmerjene v podroben pregled sektorskih aktivnosti na lokalni in regionalni ravni, naslednji korak pa pod lupo vzame interakcije med obstoječimi ustvarjalnimi mrežami, umeščenimi v prostorski kontekst, ki je obravnavan. To omogoča razumevanje oz. oceno vrednosti, kot tudi vplive in ostale deležnike, ki so vključeni v zunanji krog skupnosti, kar vodi k informirani odločitvi pobudnikom intervencije.

Obstajajo seveda različni modeli, na katerih so ustvarjalne skupnosti zgrajene. Praviloma se tu kot začetni kapital srečujejo javna in zasebna sredstva v različnih razmerjih, strukture vodenja pa zajemajo raznolik razpon: ponekod to odgovornost prevzamejo posebej v ta namen organizirane agencije, drugod so to t.i. trusti, pa mestne oblasti, celo podjetja, ustanovljena v ta namen.

Za sam začetek si je vsekakor smiselno zastaviti vsaj nekaj vprašanj od naslednjih:

- Kdo v mestu ima 'pravico' biti ustvarjalen?
- Ali ima mestna oblast vizijo glede ustvarjalnosti v mestu?
- Ali obstajajo podjetniki, ki prispevajo k preoblikovanju podobe mesta?

- Je kriza prispevala k nastanku novih možnosti?
- Ali v mestu obstaja ustvarjalna/kulturna četrt?
- Ali v mestu obstaja ustvarjalni razred oz. predel, kjer se le-ta zbira?
- Ali je obstoj/odsotnost le-tega pomembna za mesto?
- So v mestu še drugi ustvarjalni predeli?
- Kakšen razpon potreb po ustvarjalni skupnosti obstaja v mestu?
- Kolikšni del ustvarjalnosti je le del boja za preživetje in kolikšen del se črpa iz širše družbene vizije?
- Kakšen občutek in izgled bi moral nuditi prostor, ki vzpodbuja inovativnost in ustvarjalnost?

Ali tovrstna skupnost lahko preživi na dolgi rok? Ustvarjalnost mora biti zelo kvalitetna, edinstvena in dobro tržena, da lahko spodbuja kreativno industrijo, ki je sposobna trajnostne obnove. Prav tako je treba prostoru ali skupnosti dopustiti, da se tesno poveže s posamezno obliko izraza oziroma profila, ki ga mora vzpostaviti, če se želi v tudi v zunanjih atributih razlikovati od okolice in tako signalizirati oziroma posredovati svoj ustvarjalni duh tudi navzven. Odgovor na gornje vprašanje torej ne more biti enoznačen, a številne ustvarjalne četrti in skupnosti, rastoče v mestih – naj naštejemo samo nekaj evropskih primerov: Hoxton in Hackney v Londonu, Sheffield, Dublin, Dunaj, Łódź, Budimpešta, Talin, Manchester, Riga... – kažejo, da ustvarjalne skupnosti pomagajo mestu ne le preživeti, temveč bistveno prispevajo k njegovi prepoznavnosti, identiteti in blagostanju.

Oče makroekonomije, John Maynard Keynes, kot v vseh pogledih ekonomsko trezen, celo konzervativen angleški gospod, je še pred izbruhom prve velike depresije v tri-desetih letih dvajsetega stoletja napovedal nekaj, kar se mnogim še danes, celo če bi gospodarska kriza izvolila v trenutku izpareti v nič in bi vse bilo spet tako lepo kot prej, zdi preprosto nezaslišano. Svojim pra-pra-vnukom oziroma ravno nekako zdajšnji srednji generaciji je napo-vedal, da bomo doživeli čas, ko bodo razrešeni temeljni ekonomski problemi in bomo dosegli stanje, ko večini ljudi ne bo več treba posvečati velike pozornosti prizadevanju za materialne dobrine.

Le dobrih dvajset let po njegovi izjavi, torej kmalu po koncu druge svetovne vojne, je bila sprejeta deklaracija Združenih narodov o osnovnih človekovih pravicah, ki državam nalaga neposredno obveznost svojim prebivalcem zagotoviti med drugimi tudi osnovne ekonomske pravice, ki ne zajemajo le pravice do ustreznega prebivališča, hrane in oblačil, ampak tudi do izobraževanja, kulture in celo do potovanja in možnosti oddiha. Za uresničitev tega cilja bi bilo, po mnenju nobelovca za ekonomijo Roberta Solowa, smotrno vsakemu državljanu in državljanke zagotoviti reden mesečni državljanski dohodek, ne zaradi produktivnih prizadevanj, ampak zgolj kot izplačilo upravičenega deleža državljanom kot lastnikov nacionalnih bogastev in kot tvorcev družbenega okolja, v katerem se odvijajo vse dobičkonosne transakcije.

Kljub vsem gospodarskim katastrofam, ki so se zgodile odtlej v vojnah in krizah ter s tem povezanimi strahotnimi izgubami v vseh pogledih, se zdi dokaj varno oceniti, da se je Keynesova napoved, vsaj kar se tiče ekonomskih

zmožnosti za to, da bi zaživel v svetu materialnega obilja, uresničila. Svet kot celota je odtlej strahotno obogatel. Po ocenah Svetovne banke je preplavljen je z ogromnimi presežki varčevanja – okoli deset milijonov ljudi poseduje za 40 tisoč milijard (bilijonov oz. ameriških trilijonov) dolarjev prostih sredstev, kar znaša približno toliko kot dve tretjini letnega svetovnega bruto proizvoda oziroma eno petino vsega ocenjenega svetovnega bogastva. Samo desetinka odstotka tega presežnega denarja bi bila po ocenah svetovne agencije za hrano potrebna vsako leto za izkoreninjenje umiranja od lakote na celem svetu.

Druga in bolj temna plat tega bogastva je, da ne kroži v procesih, ki so namenjeni zadovoljevanju potreb ljudi in njihovih skupnosti, kjer je bilo večinoma v preteklosti ustvarjeno, ampak se vse bolj steka v špekulativne borzne posle, ki služijo le zaslužkom, ne ustvarjajo pa ničesar javno koristnega. Bogastvo se ukvarja samo s sabo. Finančna industrija se je od devetnajstega stoletja, ko je bila še servis za financiranje proizvodnje koristnih dobrin, sprevrгла v samosvojo gospodarsko panogo, celo v vodilno gospodarsko panogo, ki v ZDA k rasti domačega proizvoda prispevala že štiri desetine in zdaj narekuje pogoje vsem ostalim delom gospodarstva in predvsem tudi proizvajalcem koristnih dobrin. Dobiček iz finančnih dejavnosti je postal za največje in najbolj poučene igralce tako zavarovan, da njegov tok ni več odvisen niti od faze gospodarskega ciklusa, saj narašča tako v času gospodarske prosperitete kot v času depresije - enkrat zaradi poslovnih razlogov, drugič s pomočjo špekuliranja in seveda državnih subvencij in garancij, danih pod grožnjo siceršnjega sesutja trga, na primer zaradi »bega investorjev« (špekulantov, ki premikajo ogromne zneske denarja).

Takšna ekonomska paradigma in na njej temelječa filozofija rasti dobičkov, kot se je uveljavila, zdaj ni več dobra niti za vse bogate. Slabo leto po izbruhu finančne krize se je globalno bogastvo, ovrednoteno kot celota, že opomoglo in po uradnih ocenah spet povrnilo na predkrizno raven. Seveda pa je bilo po krizi povsem drugače razporejeno. Za to prerazporeditvijo, namenjeno zlasti koncentraciji bogastev pri najbolj super bogatih, so ostale ruševine, vidne v izjemnem povečanju javnih dolgov, brezposelnosti in poslabšanju ekonomskega položaja šibkejših slojev. Takšna gospodarska rast samo še ustvarja zaveso z nalogo, da prikrije koncentracijo globalnih bogastev in je vse bolj v interesu vse manj ljudi.

Tok dobička je v mnogih pogledih uničevalen: gospodarska rast je, dolgoročno gledano, pol počasnejša od naraščanja ekoloških škod in jih torej dolgoročno ni sposobna poplačati, tudi če bi bili dobički v celoti namenjeni le temu. Skupna poraba naravnih bogastev je tolikšna, kot bi bile obnovitvene sposobnosti planeta za petino večje kot so, kar pomeni, da se naravne obnovitvene zmogljivosti planeta dolgoročno gledano zmanjšujejo in poslabšujejo pogoje bivanja. A ne gre le za to, da vlade usmerjajo uporabo bogastev za učinke, ki ne služijo osnovnim dolgoročnim potrebam ljudi, ampak tudi za aroganco, s katero to počnejo. Na primer, Lizbonska razvojna strategija EU iz leta 2005, ki je okoljske cilje podredila pospešenju rasti konkurenčnosti gospodarstva. Javnomnenjska raziskava Eurobarometer je tik pred sprejemom dokumenta pokazala, da 63% vprašanih nasprotuje žrtvovanju okolja dobičkom – najbolj so temu nasprotovali ravno v Sloveniji (82%). Dokument je bil kljub temu uveljavljen. Danes že lahko navedemo ocene celo same Evropske komisije, da glavni cilji strategije niso bili doseženi, kljub temu pa se je v prid izpolnitve gospodarskih ciljev v zadnjih letih še povečala obremenitev okolja in se še znižala raven socialnih pravic. Razumevanje socialne funkcije države se je skrčilo s tega, da država zagotavljanja osnovne socialne pravice ljudem na to, da država pomeni le še pribežališče ljudem v skrajni sili. Soci-

alna varnost, ki človeku v stiski zagotavlja minimum, ki je celo nižji od dohodkovnega praga revščine zagotavlja, da se pomoči potrebni že zaradi nje, njene obsodbe pomoči potrebnih na manj kot goli minimum, ne more izkupati iz žalostnega položaja.

Doba, ko je bil gospodarski napredek še glavno gonilo razvoja družb, tako da so bili interesi okolja in socialne pravičnosti takrat v nekem legitimnem okviru podrejeni interesom gospodarskega napredka, je dokončno minila. Gospodarsko rast danes že mnogi razumejo kot eno največjih groženj človeštvu, ker so državne elite in potrošniška večina postali z njo zasvojeni. Medtem, ko se je vsiljena odvisnost od gospodarske rasti vseskozi povečevala, pa je ona sama postajala vse bolj neodvisna od nas in od javnih potreb. Izrivanje demokratičnega vpliva na ključne ekonomske odločitve vendarle ni preprosto posledica globalizacije, ampak je bržda tudi en od potrebnih pogojev, ki pomaga pri tem, da (svetovno) gospodarstvo lahko deluje v nasprotju z interesi splošne blaginje, lokalnih potreb in prihodnjih generacij.

Dobiček ne pripada tistemu, ki ga je zaslužil, ampak ognjišču

Danes gre preprosto za to, menijo bolje podučeni, »kako ne več biti progresiven na reakcionaren način«. V izvirnem razumevanju pojma »ekonomija« so pravila, ki nalagajo skrb za domače ognjišče. V tej opredelitvi ni najti nič takšnega, kar bi nakazovalo na povezavo ekonomije z družbenimi grozodejstvi, za katera vidimo, da so njihova posledica. Povezava se vzpostavi šele, ko skrb za domače ognjišče postane odvisna od pos(r)edovanja denarja, posebej od začetkov moderne dobe naprej, ko je dobiček mogoče shraniti v obliko kapitala.

Modri Aristotel je bralcem svojih del v zvezi z dobički zabil razlikovati med ekonomijo in krematistiko. V izvirnem

smislu ekonomsko smiselni so dobički le, dokler se vračajo k vzdrževanju ognjišča. Krematistična ali pridobitniška ekonomija pa je mišljena drugače - kot ustvarjanje denar-nega dobička, ki ne služi skrbi za ognjišče, ampak nalaga-nju kapitala na kup, da ustvari moč enega člana ognjišča nad vsemi drugimi.

Ekonomski presežek ustvari problem delitve dobička. Začetki ustvarjanja presežkov, in s tem soočanje s pro-blemom njegove delitve, spadajo v pradavnino in na same začetke človekove omike. Ustvariti presežek, to o čemer je danes tak rompom, ni prav nič takšnega. Presežek je posledica tega, da se svojih nalog lotimo premišljeno. Presežek ustvarjajo tudi mnoge vrste živali in tako se je človek »družbeno« premišljenega razporejanja plena med člane plemena lahko učil že od njih. Bušman nabira hrano v povprečju od štiri do pet ur dnevno, v kar se vsteje tudi čas obredov in iger, povezanih z delom. V tem času nabere hrane za od tri do pet ljudi in to več, kot je njihova dnevna potreba. Preučene so navade nekaterih prvinskih plemen, kjer je vidno, da ena tretjina članov večinoma sploh ni de-lala, tisti, ki so delali, pa so se trudili le tretjino »delovni-ka« in ni redko, da so njihovo lenobo raziskovalci pojasnje-vali z ničemer drugim kot s preobiljem in preobjedanjem.

Pri prvinskih ljudstvih je bilo normalno, da je bil znaten del njegovih članov, še zlasti v obdobjih obilja, neprisp-even. Čeprav mnogi niso ekonomsko prispevali k blaginji skupnosti, so bili »produktivni« s tem, da so bili člani skupnosti, sposobni rojevati in vzgajati otroke, služiti kot potencialni vojaki in častilci duhov prednikov. Njihova ekonomska naloga je bila pasivna, bili so zgolj svojevrsten shranjevalnik presežkov, »zadolženi« za njihovo predela-vo v socialno strukturo, ker so v zamenjavo za dostop do presežkov izkazovali čast in plemenski status tistim, ki so jih prinašali. Pleme je vedno imelo večjo vojsko kot »dela-vstvo« in vedno je imelo več častilcev duhov prednikov kot vojakov. Če bi vsi nenehno morali samo delati za presežek, ne bi več mogli biti niti dobri vojščaki, niti ne bi imeli časa

za obrede in tako bi se njihov notranji red, ki jim omogoča živeti v lastni skupnosti, takoj zrušil.

Začetki pridobitniške kulture v stari Grčiji so povezani s prizadevanji osvobojenih sužnjev, da si nakopičijo zado-stno bogastvo, da si lahko kupijo posestvo in tako pri-dobijo status polnopravnega meščana. Presežki bogatih meščanov od trgovine in kmetovanja niso bili kopičeni, ampak so bili večinoma takoj porabljeni. Namenjeni so bili za plačevanje stroškov iger, javnih služb in vzdrževanju vojaških enot, ki je daleč presevalo sicer naložene jim obveznosti. Zapisi pričajo, da so neredko kar tekmovali v višini prispevkov za javne namene in plačali tudi po ne-kajkrat več, kot jim je bilo naloženo, saj je bilo to dejanje časti, povezano z ugledom in položajem v mestu.

Zgodovina starega časa kar vrvi od takih primerov. V sve-topisemskem Izraelu je bilo treba vsakih 49 let odpisati vse dolgove, zaradi neplačevanja dolgov zaseženo zemljo je treba vrniti prvotnim lastnikom in sužnje osvoboditi. V času med prvim in petim stoletjem pred našim štetjem je bilo v Atenah in v Rimu v navadi, da presežke v izrednih razmerah - ob dobrih letinah ali ko so prispeli davki iz ko-lonij ali po vojnih zmagah - razdelijo vsem meščanom, ne glede na njihovo premoženjsko stanje. Do tretjega stoletja našega štetja so vsi rimski meščani iz državnih prihodkov od obdavčenja presežkov redno prejeli državno rento, ne da bi kdo preverjal njihovo materialno stanje. Od srednjega veka in še v renesansi je za odlivanje presežkov bogatih v »javne namene« zaslužno kupovanje cerkvenih odpustkov, mecensko podpiranje sakralne umetnosti in financiranje gradnje katedral s strani tistih, ki so se v poslih moralno pregrešili, kot na primer z oderuškim posojanjem denarja.

Ni dvoma, da je v preteklosti ekonomski interes ognjišča in skupnosti prevladoval nad interesom bogatenja posame-znikov. Ker so se zavedali neizogibnosti presežkov in s tem povezane težnje nekaterih članov h grmadenju presežkov in tvorbi močne manjšine, ki bi na koncu prevladala tudi

na neekonomskih področjih, so interese ognjišča branili z odlivanjem presežkov iz pridobitnih v nepridobitne namene. Vse do začetka kapitalizma so bile družbe urejene za »neproduktivno« trošenje dobičkov. V vsaki dobi in v vsaki skupnosti so bile skupine, ki so se specializirale za proizvodne funkcije in skupine, ki so se specializirale za trošenje. Kot pravi eden od komentatorjev, zaposlitev nekaterih je, da so nezaposleni. Nezaposleni so otroci, mladostniki, starejši, pa tudi prikrajšani in neprilagodljivi. Poleg teh so mnogi sicer aktivni, vendar neproduktivni, kot umetniki, učiteljice ali zdravnice. Družba je nedvomno močnejša, če je njen produktivni del zdrav in napreden, a to ni cilj sam zase: ni mogoče od vseh zahtevati ekonomske prispevnosti, ker bi potem ognjišče ugasnilo in bi se skupnostni red podrl, kot je to grozilo že prvinskim skupnostim. Tedaj, ko bi bil neproduktivni sloj prisiljen v produktivne dejavnosti, bi družba postala šibka, kar se dogaja ravno danes. Družba postane čvrsta šele, ko lahko majhno število visoko produktivnih brez težav in trajno vzdržuje veliko število neproduktivnih. Danes se takšna misel prebere z odporom in nezaupanjem – a ne zato, ker je sama po sebi odvrtna, ampak, ker o stvari premišljamo s perspektive dobička željnih, ki je vcepljena v naših glavah.

Pri ohranjanju skupnosti imajo neproduktivni in produktivni člani družbe različne naloge in povsem drugačno ekonomsko perspektivo družbe, po svoje pa je oboje pravilno. Produktivni delujejo s stališča materialistično produktivistične mentalitete osvobojenih sužnjev. Živijo v svetu, ki ga dojemajo kot relativno pomanjkanje, v katerem brezplačno kosilo ne obstaja, zato je zastojkarstvo zanje najbolj nemoralno. A neproduktivni člani družbe imajo zagotovljen dostop do presežkov in tako imajo materialne probleme v osnovi rešene, zato na svet ne gledajo s stališča relativnega pomanjkanja, ampak obilja. Neproduktivni člani so dejavni v svetu, ki ga poganjajo ekonomske zakonitosti relativnega obilja – »relativnega« pač še naprej zato, ker se je zanj še vedno treba naprezati. Socialno bogastvo, mišljeno kot potencial sodelovanja pri re-

ševanju skupnih zadev, je povsem drugačna vrsta bogastev kot nafta. Nafta je izčrpljiv vir in je je z uporabo vse manj. Socialnih bogastev je, nasprotno, tem več, kolikor bolj so uporabljena – lažje je, na primer, razširiti obstoječe partnerstvo, kot ga šele vzpostaviti povsem na novo. Ali drug primer, zaupanje, kot eno od socialnih bogastev, je lažje povečati z neke že dosežene točke zaupanja, kot ga graditi iz nič. Enako velja za vse oblike človekove ustvarjalnosti in znanja, kot tudi za informacije. Informacijska družba prihodnosti izhaja iz obilja informacij.

Ekonomske probleme obilja je treba seveda upravljati, vendar povsem drugače, kot se upravlja probleme relativnega pomanjkanja. Naša bližnja prihodnost, za katero so očitno vsi materialni pogoji že danes zagotovljeni – ne pa tudi politični – bo, ekonomsko gledano, temeljila na obilnih ekonomskih virih, zato bo pridobitniška miselnost postopno izgubila pomen. Na njihov račun pa se bo povečal pomen ekonomske filozofije tistih, ki jih danes obravnavamo kot neproduktivni del družbe, ker ravno ta del družbe goji ekonomsko miselnost obilja, kot podlago nove paradigme ekonomske ustvarjalnosti prihodnjih skupnosti.

Ekonomska osnova ustvarjalnih skupnosti

Sadove sedanjega materialnega napredka sproti požirajo obresti, zato takšna skrb za ognjišče ne bo nikoli ustvarila materialnega obilja za vse. Krematistični objem brezizodnosti, v katerega nas vklepata svetovno gospodarstvo in nacionalne politične elite, je skovan na globalni povezavi med obrestmi na denar in dobičkom na kapital. Če gledamo celovito, tisti lastniki kapitala, ki odplačujejo kredite, denar za obresti vzamejo onim, ki so v konkurenčnem boju neuspešni in propadejo, ko se njihov dohodek porazdeli med zmagovalce – skratka, da bi lahko odplačevali dolgove, morajo nekateri v tržni bitki izgubiti. Drugi vir odplačila obresti so višje cene blaga v potrošnji osnovnih dobrin. Da odplačamo obresti na kredite proizvajalcev in

države (javni dolg), moramo potrošniki manj jesti, piti in se odreči zadovoljevanju drugih osnovnih potreb.

Osvoboditev iz tega strupenega objema je nujna za vstop v svet ekonomskega obilja, ki so ga pred sto leti napovedali ekonomisti sami. Za uresničitev njihove napovedi, bi bilo treba, glede na diagnozo patologije sodobnega globalnega gospodarstva, doseči troje:

- temeljno zmanjšati odvisnost blaginje ljudi in njihovih skupnosti ne le od dolga ampak tudi od uradnega denarja;
- obnoviti lokalno ekonomsko moč kot protiutež globalni;
- z univerzalno uveljavitvijo osnovnih ekonomskih človekovih pravic zarisati stroge meje, onkraj katerih se trg in država ne moreta več ekonomsko vmešavati v presoje ljudi.

K prvemu. Denar, temelječ na dolgu, je vladar prostranstev vsakršnega pomanjkanja in vmes redko posejanih otočkov superbogatije. Za drugačno porazdelitev sadov ekonomskega napredka potrebujemo drugačno ekonomijo, ki ne bo temeljila na denarju, ki se porodi kot bančno posojilo. Že več kot sto let je star nadvse pretehtan in že navdušujoče uspešno preizkušen predlog »naravnega denarja«, ki denarne zadeve postavi na glavo. Naravni denar nastane v trenutku menjave in ugasne takoj, ko je izdatek nekoga v eni menjavi poravnan z njegovim prejemkom v drugi. Izdajatelj takšnega denarja so ljudje sami in tako denar služi le njihovem trgovanju, kopičenje denarja zaradi njega samega pa nima več ekonomskega smisla in se ne nagrajuje več, saj varčevanje takšnega denarja ne prinaša obresti. Kljub temu pa je naravni denar, če ga hranimo na banki, povsem na varnem pred razvrednotenjem, ki mu grozi, če leži predolgo v žepu neporabljen. Ko so leta 1932 takšen denar uvedli kot komplementarno lokalno valuto v skoraj bankrotiranem tirolskem mestecu Wörgel, in se je eno leto uporabljal vzporedno z uradnim avstrijskim šilingom, se je potrdilo, kar je napovedal že avtor te ideje, švicarski trgovec Silvio Gessel. Občina je v protivrednosti bančnega depozita izdala svoje lokalne šilinge, z njimi plačala delavce na javnih delih, ti so s plačami v lokalnem denarju nakupili hrano pri

lokalnih trgovcih, ki so z lokalnim denarjem obnovili svoje zaloge in plačali občini davke. Tako se je krog zaprl in se je naslednji mesec lahko začel znova. Wörgelski lokalni denar je takoj postal močna opora lokalnemu gospodarstvu in je bistveno boljše, gledano s stališča lokalne skupnosti, opravljal svojo posredniško nalogo, kot jo je kdajkoli prej opravljal uradni denar, saj je bila hitrost kroženja lokalnega denarja kar trinajstkrat višja. Za tolikokrat je bil torej večji obseg koristnih transakcij, kot bi ga bili ljudje pripravljene opraviti za lokalno koristne posle z uradnim denarjem. Lastni denar je občini omogočil, da je tako rekoč povozila krizo, ki ji jo je takrat naprtilo zunanje okolje z borznim zlomom in prvo globalno gospodarsko depresijo.

K drugemu. Večina ustvarjenega ekonomskega presežka in dobičkov danes izvira iz internacionaliziranih podjetij, ki niso nikjer doma in zato tudi nimajo ognjišča. V primerjavi z internacionaliziranimi podjetji so lokalno delujoča ali sedentarna (doma sedeča) podjetja nizko produktivna in slabo dobičkonosna. Vendar pa te dejavnosti zaposlujejo razmeroma veliko število lokalnih ljudi, služijo lokalnim potrebam in uporabljajo obnovljive lokalne vire; nekateri ključni med temi viri niso relativno redki, ampak so »danost«, kot, vzemimo, kulturna dediščina (socialni kapital) ali zaščiten naravna bogastva (naravni kapital). V prvi vrsti ta podjetja niso naravnana profitno, ampak služnostno, in imajo pogosto ugodne stranske javne učinke. Resda sedentarne dejavnosti večinoma ustvarijo le malo dobička in omogočajo le slabe plače, vendar pa rešujejo veliko problemov hkrati. Med drugim predstavljajo protiutež globalizaciji, ker so edini blažilec posledic njene ciklične nestabilnosti, saj globalno gospodarstvo ne pozna globalne vlade, ki bi te cikluse umirjala in odstranjevala razloge zanje.

K tretjemu. Uporaba lokalnega denarja je zamišljena kot lokalno dopolnilo in ne nadomestilo uradnem denarju. To pomeni, da prebivanje v svetu ekonomskega pomanjkanja ostane za večino neizbežno. Zato, ker bo temu svetu še naprej vladala miselnost dobička zaradi dobička, ne zaradi

Uporabljeni viri:

Daly, H.E. (1987). The Economic Growth Debate: What Some Economists Have Learned But Many Have Not. *Journal of Economics and Management*, let. 14: 323-336.

Hayek, F. (1992). Usodna domišljavost. Ljubljana, KRT, št. 69, 173 str.

Gradstein, M. in Milanović, B. (2002). Does Legalité=Egalité? A Survey of the Empirical Links Between Democracy and Inequality With Some Evidence on the Transition Economies. *World Bank Policy Research Working Paper 2875*, August, 37 str.

<http://www.worldbank.org/> [junij 2004]

Narayan, D. (1999). Bonds And Bridges: Social Capital And Poverty. *World Bank – Poverty group*, 52 str.

<http://www.worldbank.org/poverty/scapital/library/narayan.pdf> [junij 2004]

Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins And Applications In Modern Sociology. *Annual review of sociology*, let. 22, str. 1-24, povzeto po Narayan.

Radej, B. Mariborski cekin. Večer, Pogledi, 17. dec. 2009. <http://www.vecer.com/clanek2009121705495108>

Radej, B. Misliti obilje, Večer, Pogledi, 30. dec. 2009. <http://www.vecer.com/clanek2009123005498307>
Radej, B. Po Titu Tito!, Večer, Pogledi, 25. feb. 2010. <http://web.vecer.com/portali/vecer/v1/default.asp?kaj=3&id=2010022505515454>

Radej, B. Ekonomija ne mara demokracije? Večer, Pogledi, 20. maj 2010. <http://www.vecer.com/clanek2010042205534274>

Roemer, J. (1998). *Equality of Opportunity*. Cambridge, Mass., London, Harvard University Press.

Sahlins, M. (1999). *Ekonomka kamene dobe*. Ljubljana: Zbirka /*cf, (rdeča), 435 str.

Solimano, A. (1999). *Beyond Unequal Development: An Overview*. V: Solimano A., Aninat E., Birsdal N. (Eds.). *Distributive Justice and Economic Development*. The University of Michigan Press, str. 1-33.

Wackernagel, M., Monfreda C., Deumling D. (2002). *Ecological Footprint Of Nations - November 2002 Update: How Much Nature Do They Use? How Much Nature Do They Have? Sustainability issue brief, November 2002, 14 str.*

www.RedefiningProgress.org [december 2002]

World Development Indicators. Washington: The World Bank. 1999-2002.

Združeni narodi. Programme for the Further Implementation Of Agenda 21. Special session of the General Assembly 23-27 June 1997.

skrbi za ognjišče, je treba vsem članom skupnosti, ne glede na njihovo produktivno naprežanje, zagotoviti osnovne človekove pravice na ekonomskem področju. To je pogoj, da bodo ljudje lahko svobodno vstopali in izstopali iz tržnih relacij, glede na to, kako bodo zanje ugodne. S tem ljudje v ekonomskih razmerjih ne bodo dobili nobenega posebnega privilegija, ampak se bodo le emancipirali s kapitalom, saj so osnove pravice po ustvarjanju dobička denarnemu kapitalu že stoletja zagotovljene. Država bi osnovne ekonomske pravice ljudem morala zagotoviti, enako, kot jim zagotavlja volilno pravico – brezpogojno in vsem univerzalno. To bi zahtevalo, tem bolj, ker so materialni pogoji za to že davno izpolnjeni, uvedbo državlanskega dohodka, ki ljudem v uradnem denarju daje zagotovilo materialne varnosti. Ob tem bi država morala spremljati, ali državljanski dohodek sam po sebi zadošča za zagotovitev osnovnih potreb ljudi, saj vse družbene skupine niso v enakem položaju.

Razlogi za zahtevo po osamosvojitvi ekonomije obilja od ekonomije pomanjkanja z namenom, da se vrne k svojem prvem namenu, služiti vsem in vsakomur, so usodno pomembni za naš civiliziran obstoj. Svet kot celota se je začel dušiti v ekonomskih presežkih, kar je znak, da je krematistična dogma prignana do skrajnosti, ko je postala planetarna grožnja skrbi za domače ognjišče. Ne gre za zahtevo po odpovedi nadaljnji gospodarski rasti, ampak za to, da logika dobička ni več samoumeven okvir, ki določa naše širše družbene, ekološke in humane možnosti. Izguba denarne suverenosti z vstopom v evropsko denarno unijo je ustvarila v Sloveniji in drugod prostor za novo monetizacijo, ne več na nacionalni, ampak na lokalni ravni, z izdajanjem ne-obrestovanega denarja. Edino tako, prek lokalnih skupnosti, si lahko država posredno spet povrne del denarne suverenosti. A ključno je uvideti, da sta danes redkost in revščina vsiljena zaradi ekonomskih predpostavk, ki niti ekonomsko niso več utemeljene, in jih pri življenju ohranja le še določena politika, določen načrt. Kot je bilo napovedano, so materialni pogoji za osvoboditev jarma materialnega pomanjkanja izpolnjeni in to global-

no, ne le v najbogatejših državah. Zdaj je morda najbolj pomembno uvideti, da so vzvodi prihajajoče ekonomije obilja, kot so človekova ustvarjalnost, lokalni denar in sedentarna podjetnost, v veliko večji meri kot vzvodi zamirajoče ekonomije pomanjkanja v rokah ljudi samih in njihovih ustvarjalnih skupnosti.

Anti-sistemska razrešitev

O civilni družbi Wallerstein piše kot o anti-sistemski tvorbi, kot skupnosti, ki ne nastane na podlagi delovanja niti države, niti trga. Pojasnimo! Že sama ustava, tudi slovenska, omogoča državljanom prepustiti samoupravno urejanje posameznih zadev iz državne pristojnosti. Torej je v smislu definicije civilne družbe njena anti-sistemska pozicija ustavna kategorija. Tako je anti-sistemska funkcija civilne družbe predvsem v njenih rokah in glavah, da jo osmisli in uveljavi do te mere, da bo lahko rutinsko zaustavila katerokoli državno odločitev, ki bi kršila razmejitev med sistemom in anti-sistemom, avtonomijo ljudi in njihovih skupnosti.

Prvi korak na tej poti je, da se čim večji del civilne družbe opredeli kot anti-sistemska kategorija z ambicijo, da samoupravno ureja nekatere svoje stvari in to svojo naravnost potem uporabi kot skupni imenovalec, ki omogoči šibke povezave med raznovrstnimi deli civilne družbe. A to se ne more zgoditi samodejno, pravi Jože Grabar Kos. Če se družbeni subjekt B poteguje za svoje interese tako, da se pri tem spopada z družbenim subjektom A, je lahko pri tem uspešen le, če ne uporablja nasprotnikovih družbenih konceptualizacij, kot so denar, dobiček, kapitalizem itn. Če en subjekt izkorišča šibkost drugega subjekta se ima v svobodni ureditvi drugi subjekt pravico zaščititi z osamosvojitvijo in to začne najprej v svoji glavi. Za civilno družbo je nujno, da oblikuje lastno, avtonomno osmislitev družbe, v katero so vgrajeni njeni eksistenčni interesi. Anti-sistemska strategija danes ni več revolucionarna, niti ni več

reformistična, ampak je oboje skupaj in še veliko več. Je inovacijska strategija »doseganja nemogočega«, najprej s tem, da začne opuščati navezanost na sistem, torej na državo in trg. Inovativnost je »veliko več« v pomenu, da uničuje stari red tako, da zaradi ustvarjalne moči razširja systemske možnosti za vse, celo za tiste, ki bodo relativno na slabšem, ko bodo ukinjeni njihovi sedanji plenivski privilegiji.

Ustvarjalna mesta in ustvarjalni razred

V času, ko so ustvarjalne industrije na agendi mnogih mest, je koncept ustvarjalnih skupnosti še kako aktualen.

Teorije kreativnih oziroma ustvarjalnih mest in ustvarjalnih industrij so postale stalen del urbanih politik, s tem povezana vprašanja pa se rešujejo v univerzitetnih krogih, evropskih projektih, političnih kampanjah in urbanih prenovah. V osnovi teorije ustvarjalnih mest temeljijo na deležu ustvarjalnih industrij in ustvarjalnega razreda.

Ustvarjalne industrije je težko definirati, zato se bomo neposredni definiciji izogibali, saj namen našega članka ni opredeljevanje teh dejavnosti. V našem primeru je zadoštna Unescova definicija, da gre za aktivnosti, ki temeljijo na kulturnih dejavnostih (cultural industries) in kulturni ter umetniški produkciji nasploh. Poleg tradicionalnih kulturno umetniških sektorjev, kot so vizualne umetnosti, odrske umetnosti, zajemajo tudi dejavnosti, povezane s kulturno dediščino, filmsko industrijo, TV in radiom, videoigami, novimi mediji, glasbo, knjigami in tiskom.

Ustvarjalne industrije pogosto predstavljajo način, kako zapolniti vrzel, ki jo je za seboj pustila deindustrializacija mest razvitega sveta, tako ekonomsko, kot tudi prostorsko. Ustvarjalna so tista mesta, ki so bila pri tem uspešna ter imajo velik delež ustvarjalne industrije, kar posledično pomeni velik delež t.i. ustvarjalne (kreativne) populacije oziroma, kot ji rečejo nekateri teoretiki (R. Florida npr.), kreativnega razreda. Tega, svetujejo teoretiki (T. N. Clark npr.), lahko v mesta privabimo z različnimi urbanih politikami. Slednje naj bi predvsem spodbujale

zanimivo urbano okolje, zanimivo sceno, avtentičnost, raznolikost itd. V osnovi naj bi se ustvarjalni posamezniki priseljevali v okolja, ki so raznolika, tolerantna, zanimiva itd. Ustvarjalni posamezniki ustanavljajo nova podjetja, oziroma jim slednja sledijo, saj naj bi bila lokacija bivanja lahko celo bolj pomemben dejavnik pri izbiri zaposlitve, kot pa recimo zaslužek (R. Florida). Zaradi tega naj bi se postindustrijska podjetja iz ustvarjalnih industrij locirala v zanimivih okoljih.

Bistvo prej omenjenih urbanih politik je torej, kako lahko mesto privabi čim več ustvarjalnih industrij in ustvarjalnih posameznikov in tako spodbuja ekonomski potencial mesta. Pogosto mesta v ta namen regenerirajo starejša, bolj ali manj degradirana industrijska območja, ter jih namenijo razvoju ustvarjalnih industrij.

Kljub temu, da je tako teorija ustvarjalnih industrij kot tudi teorija kreativnega razreda, v katerem se prepozna cela množica različnih ljudi, zelo simpatična, je kritika nujna. Če začnemo s ustvarjalnimi industrijami, ki naj bi predstavljale 2,6% BDP-ja Evropske unije ter visok potencial rasti, je na mestu vprašanje, koliko so ustvarjalna delovna mesta res ustvarjalna in ali res predstavljajo tak neizmeren potencial. Resnici na ljubo velik del ustvarjalnega sektorja niti ni preveč ustvarjalen in inovativen.

Poglejmo recimo arhitekturo: koliko arhitekturnega dela je res ustvarjalni presežek, koliko pa dopolnjevanje (vrisovanje) malenkosti na načrtih, ki so jih naredili eminentnejši kolegi? Če gremo dalje je smiselno tudi vprašanje, kakšno je res ustvarjalno delo? Pomagajmo si s klasičnimi parametri, kot na primer sigurnost zaposlitve, socialna

varnost, zaslužek itd. Analizirajmo primer mlajšega novinarja, ki svoje prispevke pošilja različnim medijem. Plačan je po pogodbi, dela na svoj računalnik, ponoči, in ne ve, ali bo naslednji mesec še kdo potreboval njegove usluge. S svojo plačo si ne more privoščiti niti najema stanovanja, kaj šele, da bi nepremičnino kupil na kredit, sindikata, v katerega bi se lahko včlanil, sploh ne pozna. Ugotovimo, da gre za precej bedne delovne pogoje, za analizo katerih ne potrebujemo zvenceh teorij kreativnega razreda, pač pa dobri stari marksizem. Tudi na področju vizualnih in odrskih umetnosti v mladih ustvarjalcih težko vidimo nosilce postindustrijskega ekonomskega napredka.

Če je Castells opredelil populacijo post industrijskih mest kot dualno (dual city), bi, upoštevajoč teorijo kreativnega razreda, lahko zaključili, da je ena populacija dualnega mesta prej omenjeni kreativni razred, ki prosperira, druga pa ostanek propadlih industrijskih delavcev, ki so prostorsko in ekonomsko odrinjeni. Vendar se odpira vprašanje, če ni tudi znotraj kreativnega razreda kar nekaj teh ločnic, in če nimajo tudi postindustrijski družbeni razredi, ki jim mnogi avtorji pripisujejo bistveno vlogo v ekonomiji mest, svojega proletariata. To teorijo o kreativnem razredu zavrne, vlogo ustvarjalnih industrij v ekonomiji mest pa postavi pod vprašaj.

Kakovost življenja kot cilj urbane politike

S pretiranim poudarjanjem privabljanja ustvarjalnih posameznikov in industrij pogosto pozabimo osnovni namen mesta oziroma urbane politike – ponuditi okolje, ki omogoča visoko kakovost življenja. Usmerjeno naj bi bilo v ljudi, ki v mestu živijo, ne pa v potencialne visoko zaposljive prišleke, turiste in t.i. uporabnike mesta. Zato vprašanje postindustrijskih mest ne sme biti, kako naj v mesto pripeljemo ustvarjalnost, temveč, kako naj omogočimo ustvarjalnost izraziti prebivalcem mesta. Seveda mesto ne more biti ustvarjalno – ustvarjalni so lahko le posamezniki.

Vprašanje je torej, kako s političnim, ne upravnim urbanizmom spodbudimo izražanje ustvarjalnosti, in to je stična točka ustvarjalnih skupnosti in ustvarjalnih industrij.

Ustvarjalne skupnosti ponujajo stanovanje (in skupnost!) najustvarjalnejšim posameznikom, ki si bodo morda, če bo njihova ustvarjalnost obrodila sadove, lahko privoščili imenitne nepremičnine čez nekaj let, zaenkrat pa so na začetku svoje poklicne poti. Pri razvoju slednje bodo najmanj obremenjeni, če bodo njihova osnovna bivanjska vprašanja rešena vsaj začasno, saj jih bo to do neke mere razbremenilo. Zaradi sodelovanja v skupnosti se bo povečala možnost medsebojnega sodelovanja in medsebojnega napajanja s kreativnimi idejami. Če se ustvarjalni angažma same skupnosti preljuje v okolje, toliko bolje, saj je ponuditi prebivalcem mesta sodelovanje v umetniško-kulturnih projektih gotovo eden od smelih ciljev urbane politike.

Slovenija ima talent

Kot smo zapisali zgoraj, je pogosto cilj politik ustvarjalnih mest privabljanje talenta v mesto. Temu primeren je velik tudi obseg literature, ki se ukvarja z metodami privabljanja kreativnega razreda v mesto, najpogosteje se v tem kontekstu citira Richarda Florido. Nekateri avtorji to kritizirajo (Comunian, npr.) in izpostavljajo, da z zanimivo sceno, razvito tržno znamko mesta, tolerantnim okoljem in visoko ravnijo raznolikosti mogoče lahko privabimo nekaj ustvarjalnih posameznikov, vendar prav velikega dometa tovrstni politiki ne gre pripisovati. Ljudje se namreč še vedno odločajo za bivanje v mestih, kjer imajo sorodnike, prijatelje oziroma posedujejo nepremičnino itd., in s še tako dobro zastavljeno urbano politiko jih bomo težko privabili. Pa tudi če bi jih, ne moremo računati, da se bodo v mestu naselili za stalno – morda se bodo čez nekaj let naveličali in odšli drugam. Urbana politika ustvarjalnih mest mora biti primarno usmerjena v prebivalce mesta, sicer se slednji lahko začnejo počutiti kot drugorazredni gostje v

lastnem mestu, kar opisuje May na primeru gentrificiranih sosesk.

Zato ustvarjalne skupnosti predstavljajo zanimiv sistem podpore razvoju ustvarjalnosti, kulture in umetnosti s poudarkom na podpori domačega talenta. Ljubljana kot mesto verjetno na ustvarjalnem zemljevidu Evrope ne bo nikoli ob boku Amsterdamu, Berlinu ali Manchesteru in tekmoma za ustvarjalne kadre in podjetja s temi mesti je verjetno vnaprej izgubljena. Zato je smiseln cilj urbane politike Ljubljane spodbujati in podpirati kreativne posameznike in jih spodbujati pri formaciji skupnosti.

V svetu se, prostorsko gledano, ustvarjalne četrti pogosto razvijejo tam, kamor so se pred kratkim naseljevali umetniki in še prej imigranti. Slednji se preselijo v delavske četrti, ker so tam poceni nepremičnine, iz podobnih vzgibov jim sledijo umetniki, katerih položaj se s časom po družbeni lestvici povzpne in ker četrt postane zanimiva, začne privabljati mlade profesionalce, urbane družbene skupine, kasneje podjetja, ki se ukvarjajo z ustvarjalnimi dejavnostmi itd. (podobno opisuje Lloyd na primeru Wicker Parka). Ljubljana resnici na ljubo take četrti nima, zato je prostorsko lociranje mladih umetnikov bistveno manj predvidljivo, kar ovira nastanek četrti, ki bi kipele od zanimivosti, scene in ustvarjalnosti.

Sklep

Če sklenemo našo razpravo, je pobuda ustvarjalnih skupnosti, kot smo dokazali, dober način spodbujanja ustvarjalnih industrij v mestu, saj je usmerjena v lokalne prebivalce, hkrati pa spodbuja umetniško kulturno produkcijo, kar ponavadi mesto posredno naredi bolj kulturno, bolj zanimivo in bolj ustvarjalno. Kakšno vlogo ima to v ekonomiji mesta, ni točno jasno. Zgoraj omenjene teorije nas namreč niso povsem prepričale. Pa nič zato, če se izkažejo za napačne, spodbujanje kulture, umetnosti, zanimivosti

in ustvarjalnosti mesta je enostavno prijetno za meščane, in posredno pozitivno vpliva na kakovost življenja na vsakdanji ravni, kar pa je eden od bistvenih ciljev razvoja vsakega mesta. To je razlog, zaradi katerega je podpora ustvarjalnim skupnostim dobra investicija.

Viri:

Castells, M. (1994). European cities, the informational society, and the global economy. *New Left Review*, NLR I/204, March-April 1994: str. 18-32.

Clark, T. N. (2004). *The city as an entertainment machine*. University of Chicago, USA.

Comunian, R. (2010). Creative industries from a researcher's perspective. *Regional Studies Association Research Network Creative Industries in Europe: challenges and opportunities*, Presented at the Creative Cities Opening Conference in Pecs, 29.6. 2010.

Florida, R. (2004/2002). *The rise of the creative class*. New York, Basic books.

Florida, R. (2005). *The flight of the creative class*. New York, HarperCollins.

Green paper: *Unlocking the potential of cultural and creative industries*, European Commission, Brussels COM 2010 183.

Lloyd, R. (2006). *Neo-bohemia, art and commerce in the postindustrial city*. New York, Rutledge.

May, J. (1996). Globalization and the politics of place: Place and identity in an inner London neighbourhood. *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, vol. 21, No. 1.

V sklopu širšega projekta ustvarjalnih skupnosti smo se študenti arhitekture v sodelovanju s študenti in drugimi predstavniki Akademije za vizualne umetnosti, Akademije za likovno umetnost in oblikovanje osredotočili predvsem na prostorsko tematiko projekta.

Želeli smo pokazati, kako bi lahko prostorsko in programsko zasnovali ustvarjalne skupnosti ter kakšne so zahteve ciljnih uporabnikov različnih svobodnih poklicev. Razmišljali smo, kako bi se takšne skupnosti razvijale, glede na potrebe uporabnikov, ne nazadnje bi se zastavljeni model lahko apliciral tudi v drugih mestih. Ljubljana je nedvomno zelo primerno mesto za obravnavo tovrstnih prostorskih problemov, saj v Sloveniji takšne skupnosti še ne obstajajo. Izvedeni so bili le redki poskusi bivalnih ateljejev, denimo sedem ateljejev v Poljanah ter nekaj starejših ateljejev v centru mesta. Ljubljana se tako sooča z velikimi prostorskimi težavami pri zadovoljevanju te kreativne skupine prebivalstva, zato je bila toliko bolj pomembna precizna izbira lokacij za kreativne skupnosti.

Danes ima Ljubljana dva izrazita centra - staro mestno jedro s kulturno-zgodovinsko vrednostjo in BTC kot nakupovalno središče. Nedvomno je večina dogajanja usmerjena v ožji center, medtem ko na obrobju že dalj časa nastajajo manjša opuščena področja, ki se počasi spreminjajo v monoprogramska območja. Takšni sta, recimo, tehnološki park Litostroj ter športni park Vič ob Gerbičevi ulici. Problematične so tudi spalne soseske (Fužine, BS3, Ruski car, stanovanjske soseske ob Celovški aveniji).

Zato so bili bistveni pogoji pri iskanju lokacij za delovno-bivalne skupnosti naslednji:

- lokacije naj bodo na obrobju Ljubljane, po možnosti območja, ki bodo po posegu korenito pridobila heterogen urbani značaj, pa tudi zaradi ugodnejše možnosti pridobitve oziroma najema zemljišča;
- neposredna bližina javnega prevoza, ki zagotavlja dobro dostopnost do skupnosti in
- da gre, zaradi javnega interesa, za mestno zemljišče ali pa je zemljišče privatno, z velikim potencialom vključitve v urbano tkivo.

Ob podrobni preveritvi območja Ljubljane, predvsem njegove obrobja, smo našli med 30 in 40 lokacij. Nabor smo skrčili na 16 lokacij, večinoma znotraj avtocestnega obroča, ki smo jih razvrstili v tri kategorije:

- manjše lokacije (načeloma primerne zgolj za kakšno instalacijo in največ za tri delovno-bivalne enote),
- večje lokacije z obstoječim objektom na zemljišču (na primer stara industrijska hala) in
- večje lokacije, primerne za povsem nov poseg (na primer večji travnik, nepozidano območje, obdano s stavbnim tkivom).

Lokacije smo nato ocenili na podlagi usklajenih, enotnih kriterijev, in sicer:

- javni transport (oddaljenost od centra mesta in oddaljenost od najbližjega avtobusnega postajališča),
- lastništvo zemljišča (neproblematična dostopnost javnih zemljišč (občina, država), lahko tudi privatni lastnik, podjetje, prav tako je bilo ključno, ali je več lastnikov ali pa je le en),
- stroški posega (od nezahtevne priprave zemljišča za gradnjo do sanacije in integracije obstoječih stavb na zemljišču, morebiti tudi rušitve),

- ekološka obremenjenost zemljišča (upoštevanje posredne in neposredne onesnaženosti ožje okolice ali same lokacije s hrupom, izpušnimi plini, odpadki),
- učinek izboljšanja lokacije po posegu,
- stopnja urbanosti (ali je lokacija bližje centra mesta, v stanovanjski soseski, v predmestju... upoštevali smo tudi program okoliških stavb),
- atraktivnost posega (ocena zanimivosti posega za mikrolokacijo in za širšo okolico),
- mnenje lokalnih prebivalcev (reakcije sosedov in bližnjih prebivalcev),
- odzivnost v prostoru (učinkovitost aktivacije mikrolokacije in potencial za močnejši vpliv na urbanizem celotnega mesta),
- specifične prednosti posameznih lokacij (pogledi, narava, orientacija, velikost, javni prostor na lokaciji, morda zanimiva konstrukcija obstoječega objekta).

Na podlagi ocen smo izbrali naslednjih pet lokacij:

- nakupovalno središče BTC,
- stanovanjsko naselje Fužine,
- območje tovarne Litostroj,
- stanovanjski in srednješolski center Stare Poljane in
- športni park Vič ob Gerbičevi ulici.

Sledila je podrobna urbanistična analiza izbranih lokacij (morfološke, zaznavne, strukturne in topološke analize), ki je pokazala možnosti umestitve programa ustvarjalnih skupnosti. Na lokacijah smo analizirali stopnjo zazidanosti, program v stavbah, višine stavb, tipe in orientacijo zidave, ulično mrežo, zelene površine, javni promet, parkirne površine, gostoto prometa, odčitali smo floor space index. Sledila je sinteza, ki je dala usmeritve za nadaljnje posege.

Glede na velikost lokacije, potrebe na trgu nepremičnin in predvsem na podlagi že obstoječega programa v okolici lokacij smo predlagali ciljne uporabnike novih skupnosti. Skozi predhodno analizo potreb različnih

svobodnih poklicev, na primer fotografov, kiparjev, slikarjev, ekonomistov, modnih oblikovalcev, režiserjev, igralcev, glasbenikov, arhitektov, znanstvenikov in drugih, smo namreč ugotovili, da se nekateri lažje povezujejo med seboj in imajo večjo potrebo po sodelovanju kot drugi. Pomembno je bilo dobro predvideti potrebno število ljudi v skupnosti, da bi ustvarili novo aktivno žarišče dogajanja in bili hkrati maksimalno produktivni. Več uporabnikov na eni lokaciji tudi hitreje ekonomsko upraviči gradnjo skupnih prostorov, ki niso nujno samo delovni ali bivalni. Ugotovili smo, da so prostorske zahteve različnih poklicev lahko podobne, zato smo že na tej stopnji predvideli možne večnamenske prostore (galerija - fotostudio, športna dvorana - plesna dvorana, snemalni studio - razstavni prostor). Prav tako se je izkazalo, da se dobro povezujejo med seboj prostori, namenjeni uporabnikom delovno-bivalnih ateljejev, in prostori, ki bi pritegnili ostale ljudi (galerija - bar, snemalni studio - projekcijski prostor, kiparski atelje - razstavni prostor).

Ob upoštevanju možnosti lokacije in zahtev izbranih uporabnikov smo začeli snovati urbanistične koncepte. Suburbana območja smo želeli dodatno povezati z ožjo in širšo okolico, aktivirati območja z ustreznim programom ter rešiti specifične probleme, na primer odnos med komercialnim in bivalno-delovnim programom v BTC-ju, obravnava rečnega pasu v Fužinah, reurbanizacija opuščene industrijskega območja Litostroj ...

Arhitekturni projekti so nato upoštevali vse prejšnje ugotovitve. Zasnovani prostori so bili večinoma večnamenski, pogosto montažni, upoštevana pa je bila tudi možna rast naselja glede na potrebe uporabnikov.

Prikaz obravnavanih lokacij za ustvarjalne skupnosti na območju Ljubljane.

O posameznih projektih

Projekt prostorske umestitve ustvarjalnih skupnosti v Ljubljani so izvajali študenti Fakultete za arhitekturo Univerze v Ljubljani pod mentorstvom doc. mag. Tadeja Glažarja ob pomoči sodelavcev Blaža Boldina, Vida de Glerie in Andraža Intiharja. Avtorske skupine so pripravile predloge za pet lokacij v Ljubljani: BTC City, Fužine, Litostroj, Poljane ter Vič.

Znotraj nakupovalnega središča BTC City, ki je bilo nekoč del javnih skladišč, smo obravnavali štiri industrijske hale, predelane v trgovinske prostore.

Na strehah objektov predvidimo novo strukturo, katera obenem ustvarja platformo za našo umetniško skupnost, hkrati pa z njo statično saniramo obstoječo nosilno konstrukcijo hal.

V sam sistem bivanjskih ateljejev umestimo tudi skupne prostore v obliki dvoran, katere se fleksibilno prilagajajo zahtevani funkciji.

Projekt bi se izvršil v več fazah; sprva bi skušali ohraniti obstoječ sistem trgovin in nadenj ločeno umestiti program umetniških ateljejev, kasneje bi se verjetno ta vertikalna segregacija začela prežemati, kar bi prineslo še dodatne kvalitete.

Projekt smo si zamislili kot formulo, po kateri bi se lahko preobrazil celoten BTC, sam proces bi bil lahko generator tudi v večjem merilu - merilu mesta.

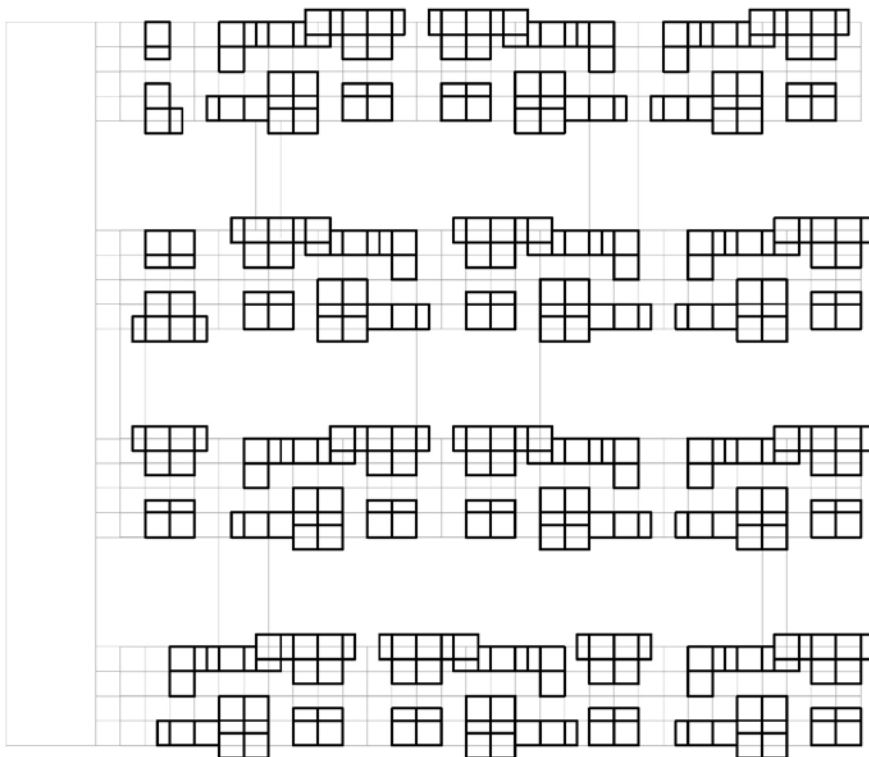
Bivalne ateljeje in skupne prostore smo zgolj zaradi simulacije poteka dogodkov in prilagajanje strukture funkciji obravnavali kakor skupnost oblikovalcev tekstilij in oblačil.

Obravnava štirih hal v nakupovalnem središču BTC. Osrednja tematika je ustvarjanje novega mesta na strehah hal. S tem nakupovalno središče dobi nov značaj, novo identiteto, obenem pa pomaga mladim modnim kreatorjem, da pridobijo prepoznavno ime.

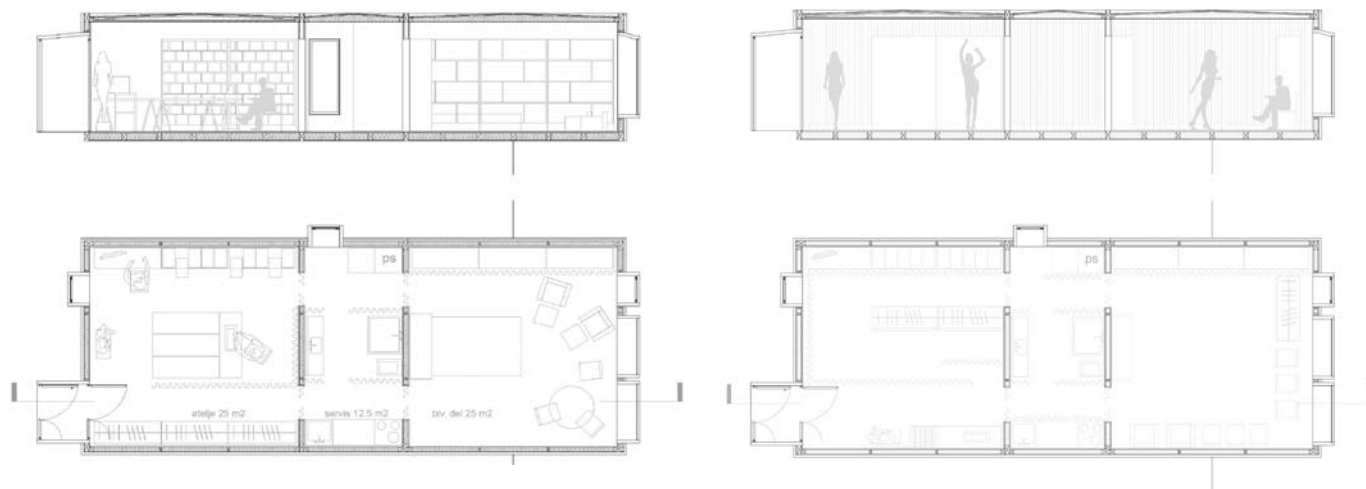
Projekt predlaga rešitev s približno šestdesetimi bivalnimi ateljeji, katerih uporabniki so poleg modni oblikovalcev še glasbeniki, arhitekti, fotografi in vizualni umetniki. Kot mostovi med halami so zasnovani skupni prostori, in sicer fotostudio, večnamenska dvorana (tudi modna pista) ter glasbena dvorana. Med obstoječim komercialnim programom in novim nivojem bivalno-delovnih enot je umeščen še nivo depojev ter naštetih skupni prostori. Posamezne enote so sestavljene iz modularnih bivanjskih enot dveh tipov M (25m²) in S (12,5m²), ki se sestavljajo po potrebah uporabnika.

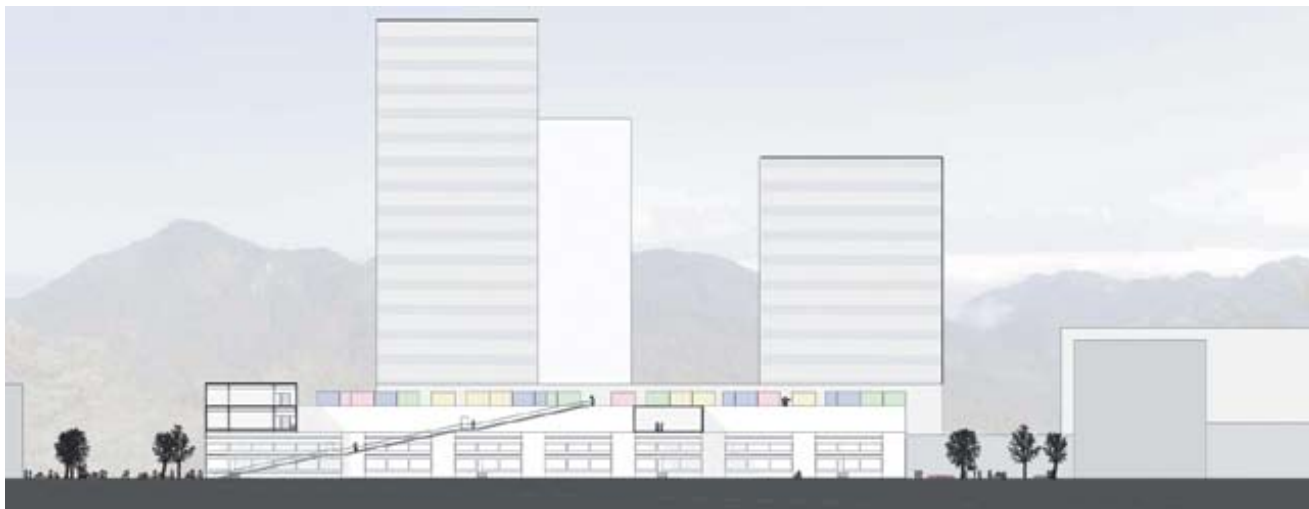
Prostorski prikaz projekta Mesto nad mestom - BTC City.

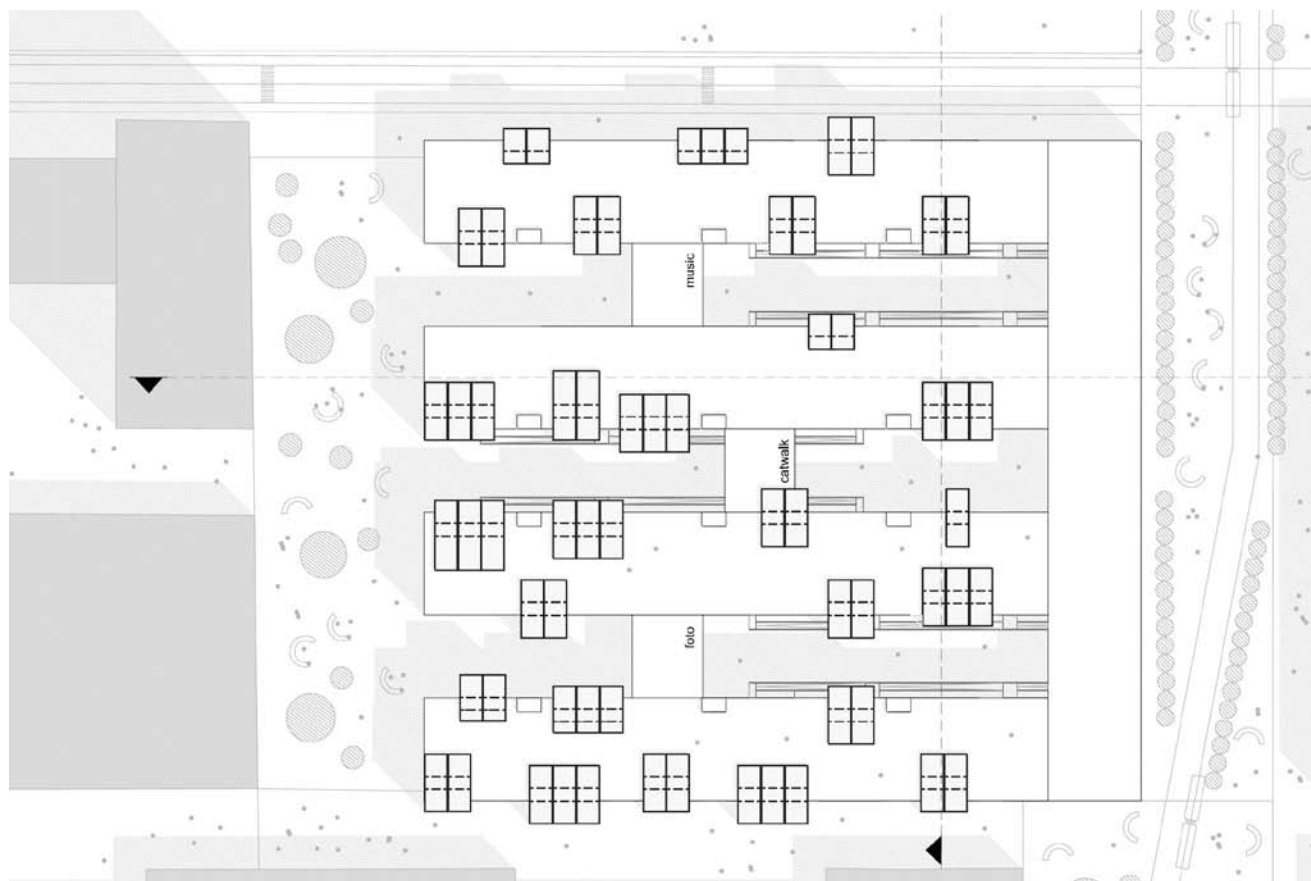
Shema projekta Mesto nad mestom – BTC City.

Tlorisa in prereza bivalne enote – dva primera uporabe – projekt Mesto nad mestom – BTC City.

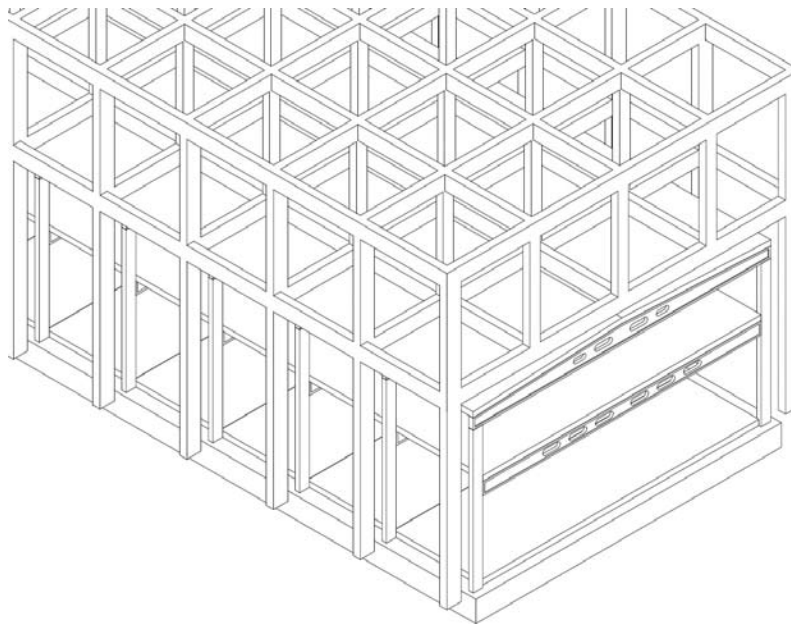

Prerez celote projekta Mesto nad mestom – BTC City

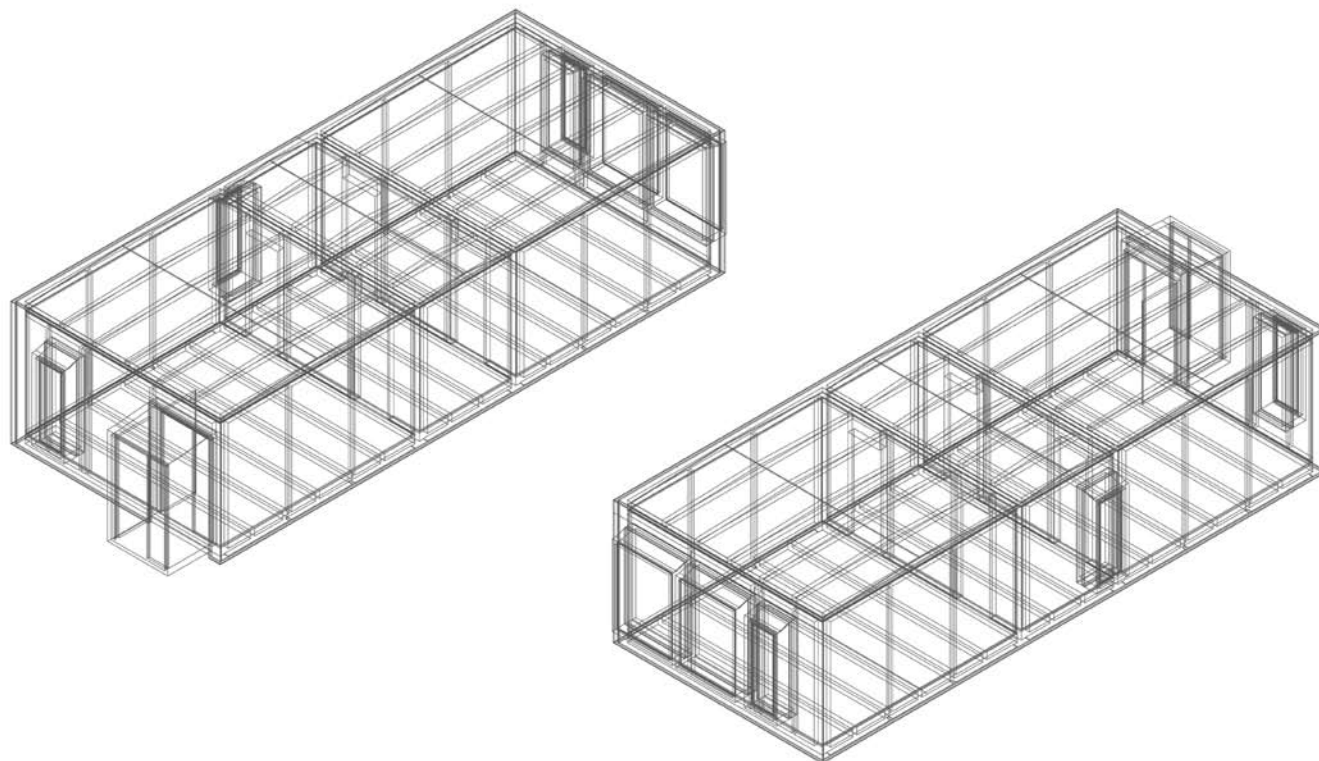

Tloris strehe celote projekta Mesto nad mestom – BTC City.

Aksonometrični prikaz obstoječe in nove konstrukcije – projekt Mesto nad mestom – BTC City.

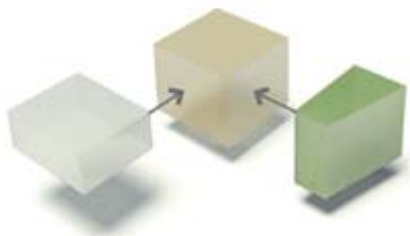
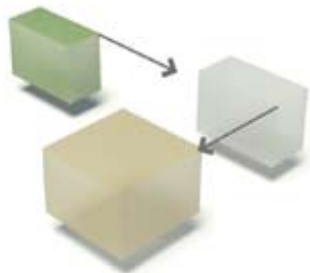
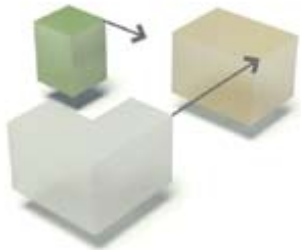

Aksonometrični prikaz bivalne enote – projekt Mesto nad mestom – BTC City.

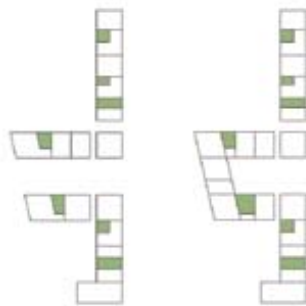
Fužine so ena največjih stanovanjskih četrti v Ljubljani, z močno identiteto in širšo prepoznavnostjo. Projekt urbanistično obravnava celotno obrežje Ljubljanice, ki je danes brez dvoma premalo izkoriščen. Predvsem mladi imajo na voljo zgolj neurejena športna igrišča. Prav zaradi tega smo poleg petnajstih bivalnih ateljejev, prednostno namenjenih kiparjem in fotografom, zasnovali še mladinski center in galerijo. Ob dodatnem aktiviranju fužinskega gradu ter celoviti prenovi sprehajališča bi lahko rečno nabrežje skozi čas zaživel v povsem novi luči, tudi s še večjim številom bivalnih ateljejev.

ŽIVLJENSKI SLOG

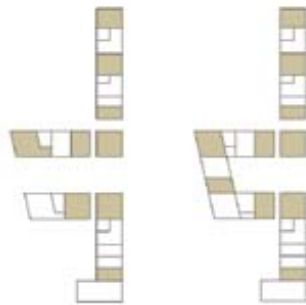
ENOTE ORGANIZIRANE OKOLI ATELJEJA
PREDNOST KVALITETNEMU DELOVNEMU PROSTORU
ATRUJSKI TIP STANOVANJA

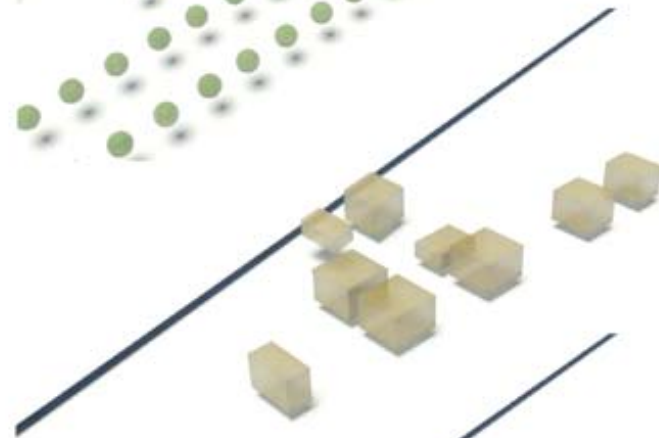
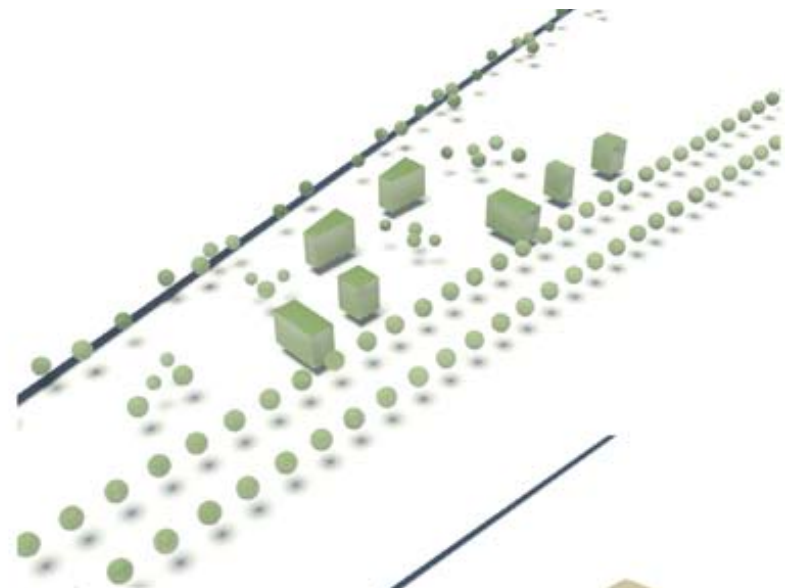
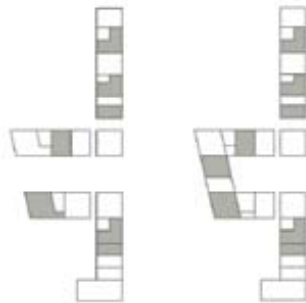
ZELENJE

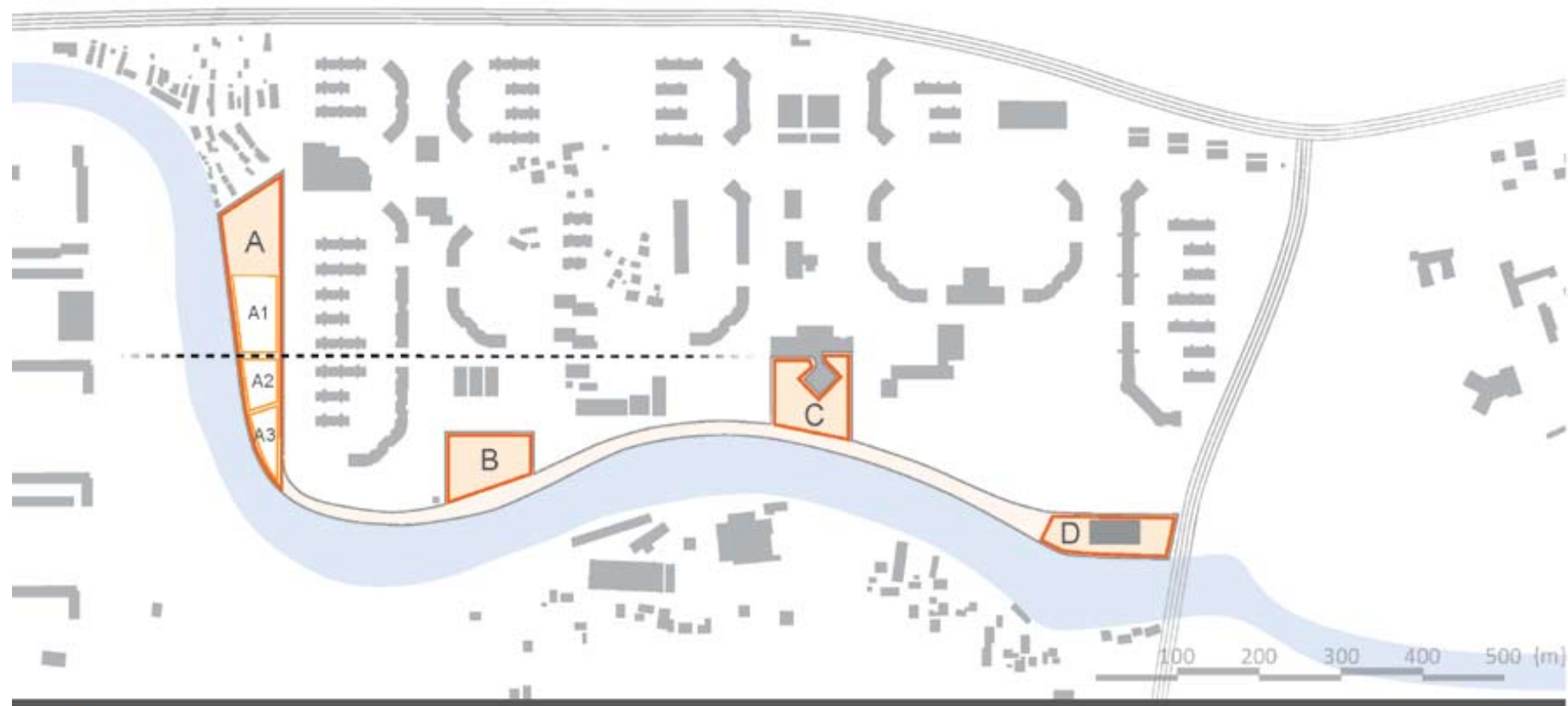
ATELJEJI

STANOVANJA

- nov center na lokaciji A
- programska nadgradnja grada Fužine
- vzpostavitev povezave med točko A in D
- nova centra na lokaciji B in C

A
14350 m²

B
2500 m²

C
10000 m²

D
3500 m²

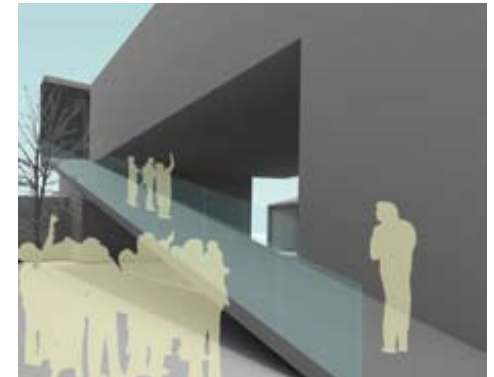

Prikaz urbanističnega koncepta projekta Bivalni ateljeji z galerijo in mladinskim centrom Fužine.

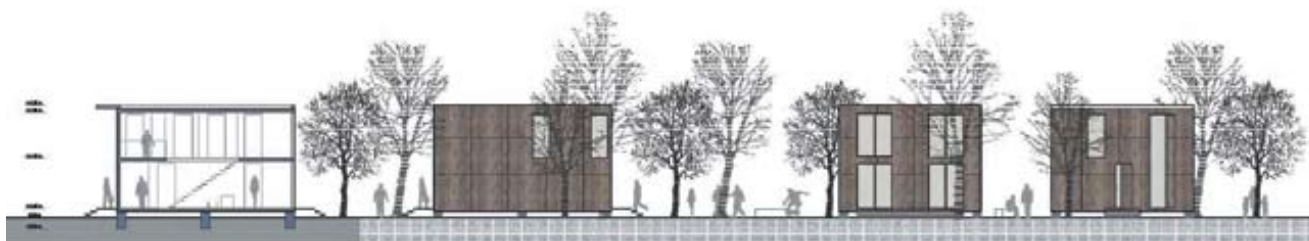

Tloris pritličja sklopa A v okviru projekta Bivalni ateljeji z galerijo in mladinskim centrom Fužine.

Projekt obsega dve lokaciji - staro, opuščeno industrijsko halo na severu Litostoja in neuporabljeno, zaraslo zemljišče na jugu. Obstoječ objekt na prvi lokaciji smo ohranili in vanj vstavili 20 modularnih delovnih ateljejev za novinarje, oblikovalce, arhitekta in vizualne umetnike. Med enotami je javno dostopen razstveni prostor. Na južni lokaciji so trije nekdanji skladiščni objekti, ki so dobili nove funkcije - galerijo, knjižnico, snemalni studio, predstavitevno dvorano ter restavracijo. Poleg skupnih objektov so umeščeni še bivalni ateljeji, in sicer okoli 170 enot.

Prostorski prikaz skupnega objekta v okviru projekta Ustvarjalna skupnost Litostroj.

Fasade in prerezi projekta Ustvarjalna skupnost Litostroj.

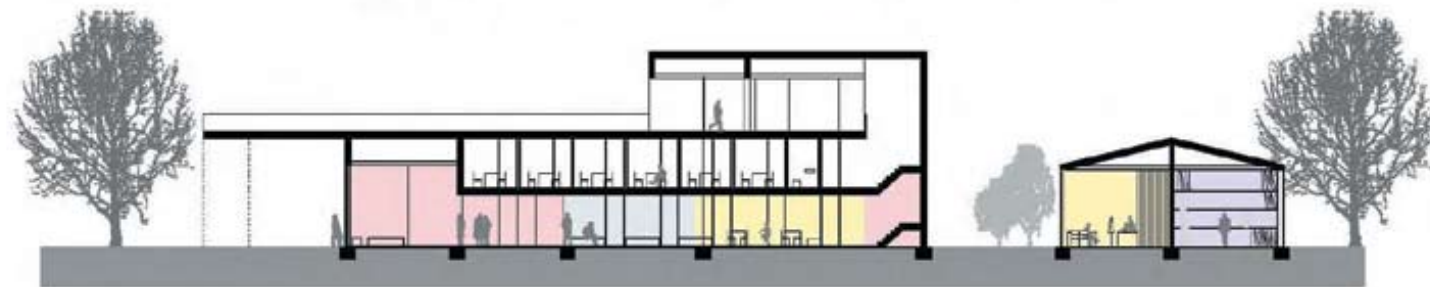

URBANISTIČNI NAČRT M 1:1000

28 velikih atelejev - 110 m²
90 bivanjskih atelejev - 71 m²
54 bivanjske ali ateleje - 46 m²
SKUPAJ: 172 bivalnih atelejev
145 parkirnih prostorov
400 sedežev - letno gledališče

Prikaz urbanistične zasnove projekta Ustvarjalna skupnost Litostroj.

0m 10m

- JAVNI PROGRAM
- SERVIS
- ZUNANJE POVRŠINE
- SKLADIŠČE
- SKLADIŠČE
- DELOVNI PROSTORI

Tloris pritličja skupnega objekta v okviru projekta Ustvarjalna skupnost Litostroj

Generatorji umetnosti v Poljanah

Kim Istenič, Marko Mrkaja, Primož Stražar

Območje Poljan je najbližje centru Ljubljane, zato projekt razmišlja o povezanosti s centrom, območjem tovarne Rog in z Metelkovo mestom. Skupine kreativnih ljudi bi bile razpršene na več lokacijah, center dejavnosti z dodatnim (skupnim) programom pa je na eni lokaciji.

V Poljanah zasujemo različne poti s tematskimi parki, ki povezujejo izbrane lokacije. Skupaj je bilo predvidenih okoli 60 individualnih bivalnih ateljejev, 8 nadzidav obstoječih stolpnic, ena novogradnja (center dejavnosti) in trije razstavnih paviljoni. Z mešanjem različnih dejavnosti bi oživili vsakdanjik v Poljanah, v katerih danes prevladujeta izrazito stanovanjska in izobraževalna raba.

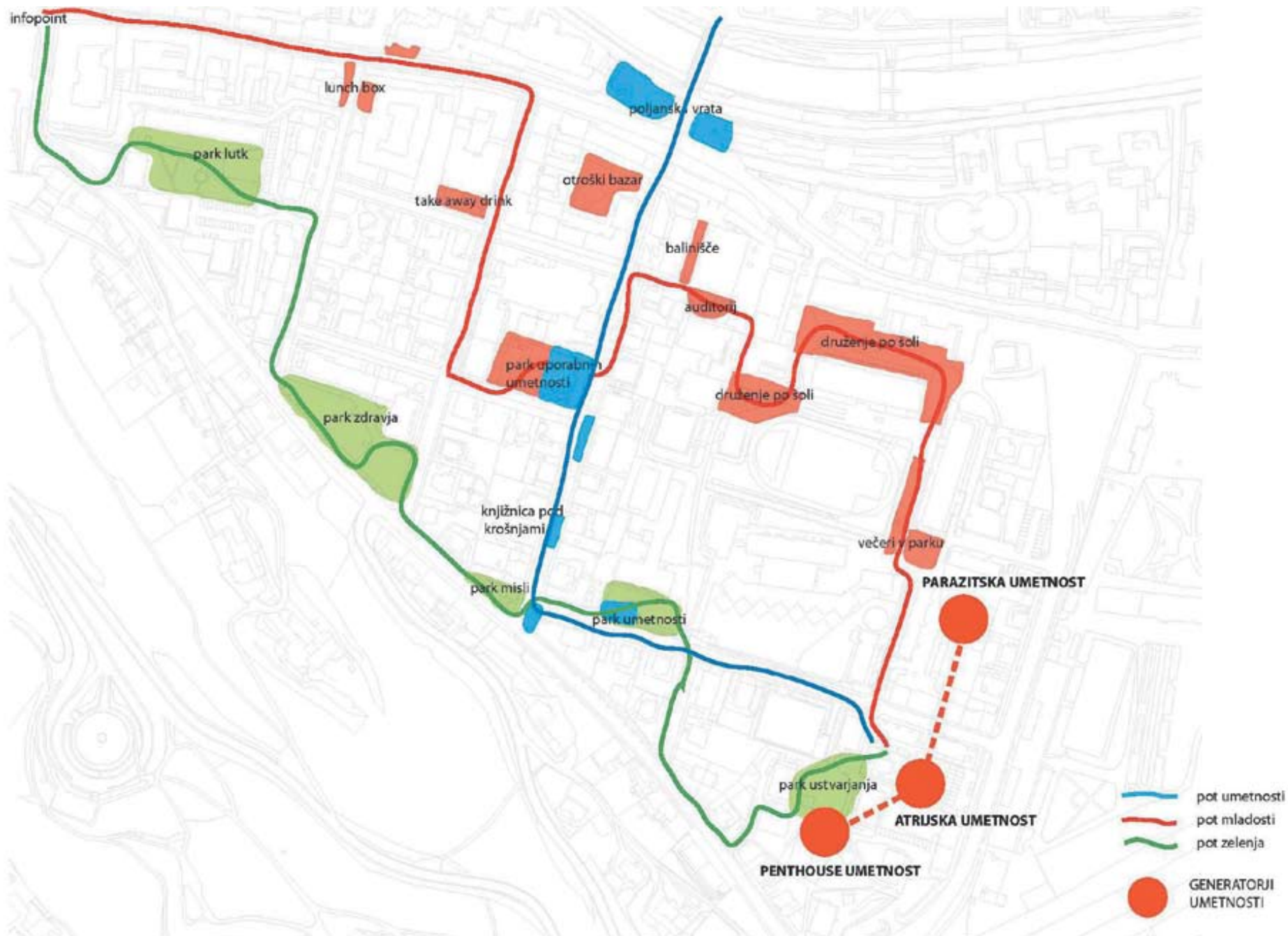

Prostorski prikaz bivalnih ateljejev na vrhu stolpnic v okviru projekta Generatorji umetnosti v Poljanah.

Prostorski prikaz skupnega objekta v okviru projekta Generatorji umetnosti v Poljanah.

Shema programskega koncepta projekta Generatorji umetnosti v Poljanah

Lokacija ob Gerbičevi ulici, v neposredni bližini študentskih domov v Mestnem logu in nekaterih znanstvenih inštitutov, je največja izmed vseh lokacij. Predlagamo celovito urbanistično rešitev s športnim programom in bivalnimi ateljeji. Ti so namenjeni tudi uporabnikom z naravoslovnega področja. Zaradi bližine inštitutov in naravoslovnih fakultet bi bila možna deljena uporaba skupnih prostorov (recimo laboratorijev) med stanovalci soseske in študenti.

render by: Bial(DS2)

Prostorski prikazi projekta Športni park in bivalni ateljeji Vič.

Prikaz urbanističnega koncepta projekta Športni park in bivalni ateljeji Vič.

Poročilo z delavnice Ustvarjalne skupnosti

Četrtek, 17. junija 2010, ob 17h na Fakulteti za arhitekturo, Zoisova 12, Ljubljana.

Delavnico je organiziral Inštitut za politike prostora v partnerstvu z Akademijo za vizualne umetnosti A.V.A. in v sodelovanju s skupino Maja Farol.

Delavnica je bila razdeljena na uvod in okroglo mizo. Direktor IPoP-a Marko Peterlin je predstavil projekt Mreža za prostor, katerega del je tudi omenjena delavnica, vsebino teme ter dosednji potek aktivnosti na področju ustvarjalnih skupnosti pa je predstavil Miran Mohar iz akademije A.V.A. Poudarjena je bila negotovost mladih svobodnih poklicev na področju iskanja prvega stanovanja, kar v končni fazi prizadene avtonomnost, neodvisnost in ustvarjalnost te družbene skupine.

Goste okrogle mize je nato nagovoril moderator Marko Peterlin in kot prvo temo postavil vprašanje kako gostje razumejo koncept ustvarjalnih skupnosti ter kakšno vlogo jim pripisujejo v družbenem, prostorskem in gospodarskem smislu.

Prvi se je odzval dr. Jože Vogrinc iz Filozofske fakultete, ki je poudaril, da je tovrstna samorganizacija umetnikov smiselna, celo nujna, saj pretirane pomoči od države na tem področju ni pričakovati. Prevelika odvisnost od enega vira financiranja je tvegana, zato je pomembno zagotoviti različne vire. Tovrstna koncentracija umetnikov in ostalih poklicev je lahko velika prednost, ki pozitivno vpliva tudi na ceno nepremičnin v okolici, kar je lahko stična točka z imetniki kapitala.

Nadaljeval je Borut Vogelnic, profesor ALUO, ki je osvetlil težave umetnikov na trgu po razpadu Jugoslavije – trg praktično ne deluje, zato je potreben razmislek o spodbujanju delovanja trga. Koncentriranje umetnikov ima tudi tu pozitivne faktorje. Poudari pomembnost povezovanja različnih profilov, kot na primer umetnosti in znanosti, kar ima pozitiven vpliv tudi v izrazito ekonomskem smislu.

Sandra Hlebš iz British Councila je začela s kreativnimi industrijami, ter jih opredelila z dejavnostmi, ki izhajajo iz lastne ustvarjalnosti in imajo potencial za doseganje dobička. Kreativne industrije v Veliki Britaniji imajo pomembno vlogo, saj jih načrtno spodbujajo kot faktor reurbanizacije in generator ekonomske rasti, še posebej se spodbuja podjetništvo mladih ustvarjalcev. Opozoriti je potrebno tudi na vlogo takih skupnosti v prostoru, saj pogosto pozitivno vplivajo na rast cen, kar lahko sproži gentrifikacijo območja. Tako bi lahko mesto v spodbujanju ustvarjalnih skupnosti videlo svoj lasten interes; v končni fazi lahko taki projekti veliko prispevajo k prepoznavnosti mesta.

Nato je Aidan Cerar iz Inštituta za politike prostora izpostavil vlogo kreativnih industrij v ekonomiji postindustrijskih mest, ter označil ustvarjalne skupnosti kot cenejšo in zanimivo možnost dostopanja do stanovanja za mlade kreativne ljudi, to pa kot smiseln način, na katerega lahko mesto povečuje delež kreativne delovne sile.

Borut Vogelnic se je odzval, da kljub umeščanju ustvarjalnih skupnosti v širše ekonomsko družbene teorije ne smemo pozabiti, da je prav avtonomija teh skupnosti bistvena.

Nadalje je Vogrinc poudaril kočljivost primerjave z Veliko Britanijo, saj se je VB v preteklih desetletjih deindustrializirala, poleg tega pa je pozicija Londona kot globalnega finančnega centra z Ljubljano neprimerljiva. Kriza odpira nove priložnosti za samoorganizacijo. Morda pa je potrebno razmišljati tudi o sistemskem davku na prazne nepremičnine ter jih tako narediti dostopnejše. Prevelika vloga kapitala v prostorskem razvoju lahko razvoj umetnosti v določenem območju za- duši, kot se je zgodilo na Manhattnu.

Cerar je dodal, da je zaradi nizke stopnje selitev trg v Ljubljani enostavno počasen, zaradi česar je malo urbanih območij, katerih cena bi bila nižja, in bi se preko priseljevanja umetnikov lahko gentrificirali.

Nato se je v debato vključila tudi publika, začel je Andrej Škufca, ki je primerjal smiselnost takih projektov za Ljubljano in za Maribor, kjer so nepremičnine cenejše. Publika je zanimala tudi pregovorna neurbanost Slovencev ter zgodovinski razlogi zanjo. Razprava na to temo je bila sicer zanimiva, vendar je na vprašanja, povezana z ustvarjalnimi skupnostmi, ponudila relativno malo odgovorov.

V nadaljevanju se je razprava osredotočila na temo avtonomnosti in skupnosti, in konsenz je bil, da je kljub pomembnosti avtonomije bistvo heterogenost skupnosti.

V sklepnih mislih je Vogrinc izpostavil pomembnost samoorganizacije in iskanja pravih lokacij, Hlebševa pa primerljivost s tujo dobro prakso, tudi iz Vzhodno Evropskih držav. Izpostavila je tudi pomembnost zadrževanja mladih kreativnih ustvarjalcev v Sloveniji, saj se med nekaterimi v dolgoročnem smislu kaže naklonjenost odseljevanju v tujino. Cerar pa je poudaril pomembnost umeščanja projekta ustvarjalnih skupnosti v širše okvirje teorij kreativnih mest.

Zapisali: Aidan Cerar, Jernej Prijon, Andrej Škufca

Kratka poročila predhodnih dogodkov in sezname prisotnih na posameznih dogodkih

- 10. 11. 2009, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana

Miran Kreš, Jernej Prijon, Gregor Turnšek, Maja Valentič, Andraž Intihar, Blaž Murn, Luka Ločičnik, Primož Stražar, Kim Istenič, Ajša Jeričević, Jure Henigsmann, Saša Šuštar, Juš Premrov, Miran Mohar, Domen Lovrec, Tina Javornik, Andrej Škufca, Nika Autor, Borut Vogelcnik, Vid de Gleria, Tadej Glažar, Aidan Cerar, Marko Peterlin, Primož Kastelic.

Na delavnici, h kateri je bil povabljen tudi uporabnik bivalnih ateljejev MOL, so sogovorniki artikulirali razliko med željenim modelom ustvarjalnih skupnosti, ki bo deloval glede na obstoječe parametre v Slovenskem prostoru in obstoječimi iniciativami na tem področju. Kot za Ljubljano značilna in pozitivna izkušnja je bila izpostavljena Metelkova, ki po dvajsetih letih še vedno živi in predstavlja pomembno kulturno stičišče.

- 16. 12. 2009, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana

Jela Krečič, Jernej Prijon, Miran Mohar, Borut Vogelcnik, Juš Premrov, Marko Peterlin, Miha Ciglar, Luka Ločičnik, Primož Kastelic, Domen Lovrec, Primož Stražar, Kim Istenič, Urška Hvalica, Marko Mrkaja, Jure Sadar, Gregor Turnšek, Maja Valentič, Gašper Skalar, Jure Henigsmann, Blaž Murn, Ajša Jeričević, Vid de Gleria, Andrej Škufca, Andraž Intihar.

Pogovor je tekel predvsem o potencialnih uporabnikih, katere profile uporabnikov je smiselno združevati, tudi glede na uporabo skupnih prostorov. Temeljnega pomena postane doseganje kritične mase uporabnikov, kar lahko spodbudi tako razvoj ekonomskega trga za družbene profile svobodnih poklicev (ki je v Sloveniji v zelo slabem stanju), pa tudi pritegne ljudi iz širše okolice in tako postane novo kulturno središče.

- 13. 1. 2010, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana

Andreja Cirman, Peter Stanovnik, Jernej Prijon, Borut Vogelcnik, Juš Premrov, Miran

Mohar, Saša Šuštar, Domen Lovrec, Primož Kastelic, Primož Stražar, Aidan Cerar, Blaž Murn, Ajša Jeričević, Marko Mrkaja, Kim Istenič, Andraž Intihar, Luka Lošišnik, Jure Sadar, Urška Hvalica, Gašper Skalar, Maja Valentič, Gregor Turnšek, Tadej Glažar.

Predmet razprave, na katero so bili povabljeni strokovnjaki iz področja ekonomije, je bila predvsem organizacijska oblika bodočih ustvarjalnih skupnosti, kakršna bi maksimirala pozitivne učinke projekta in preprečevala zlorabo oziroma deviacije od projekta. Kot možne so bile izpostavljene že preizkušene kot so zadruga, sistem kondominijev, delniške družbe; izzvano pa je bilo tudi vprašanje generiranja nove oblike organiziranja.

- 12. 4. 2010, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana

Ciril Oberstar, Lidija Radojevič, Rok Kogej, Ana Jovanovič, Mitja Šafar, Peter Kuralt, Reka Šav, Ernest Ženko, Jernej Prijon, Marko Peterlin, Aidan Cerar, Saša Šuštar, Andraž Intihar, Primož Stražar, Nika Autor, Gregor Turnšek, Primož Kastelic, Jure Sadar, Gašper Skalar, Jure Henigsmann, Miran Mohar, Borut Vogelcnik, Tadej Glažar, Andrej Škufca

Tokrat so bili gostje delavnice filozofi Delavsko - punkerske univerze ter Univerze v Kopru, ki so zastavili vprašanja o namembnosti projekta (ekonomski, arhitekturni, ideolški...) in ali je sploh možno umetno sproducirati tovrstno skupnost.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

711.4

USTVARJALNE skupnosti / [uredniki Marko Peterlin, Aidan Cerar,
Andrej Škufca]. - Ljubljana : Inštitut za politike prostora, 2010

ISBN 978-961-92936-3-8

1. Peterlin, Marko

252851200

